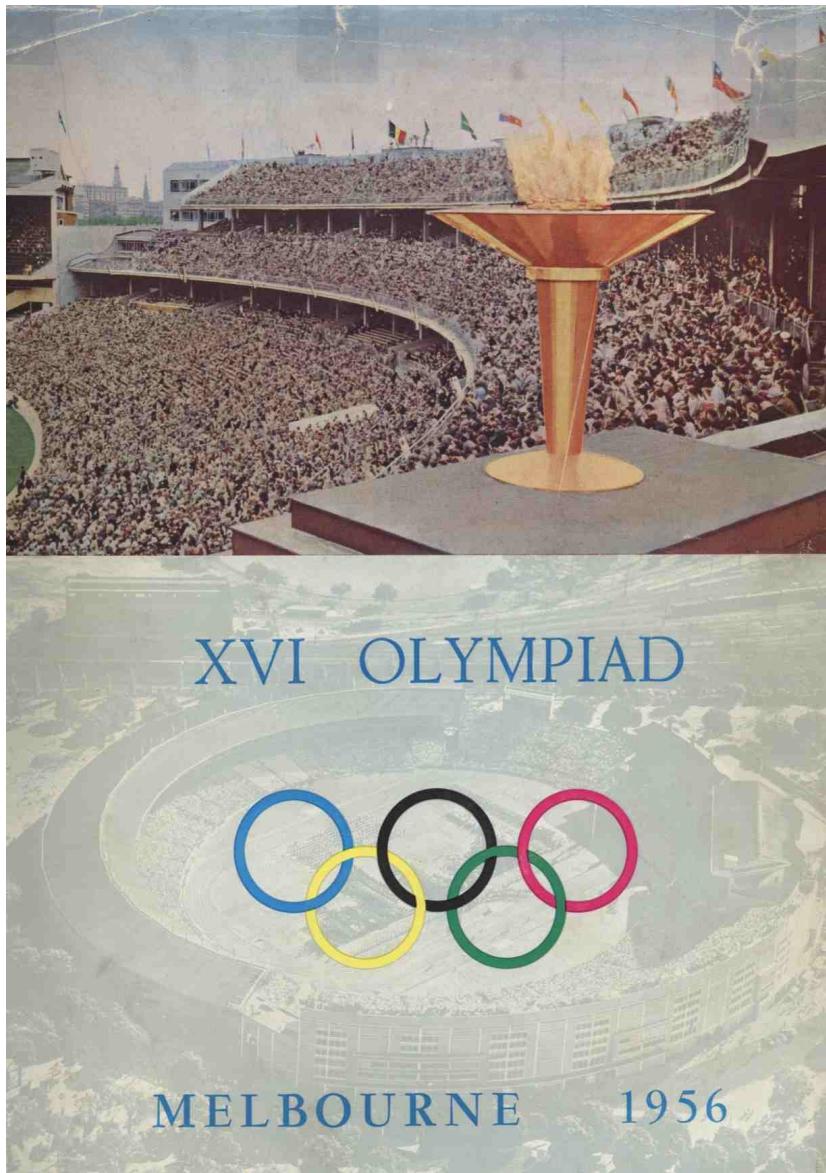

Holland ist nicht dabei!

De Nederlandse boycot van de Olympische Spelen van 1956

Marjolein Elvira te Winkel
Studentnummer: 0481156
metewinkel@hotmail.com
Universiteit Utrecht, faculteit Letteren
Begeleider: Prof. Dr. D. Hellema

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1 De aanloop naar Melbourne	7
§ 1.1 Superamateurisme	8
§ 1.2 Fatsoen en spaarzaamheid	14
§ 1.3 Koude Oorlog en dekolonisatie	20
Hoofdstuk 2 Een dramatische beslissing	25
§ 2.1 Crises	26
§ 2.2 Nederlandse razernij	36
§ 2.3 Boycot!	46
Hoofdstuk 3 De Politieke Spelen	60
§ 3.1 De moderne Olympische Spelen	61
§ 3.2 Koude Oorlog en Apartheid	66
Conclusie	74
Geraadpleegde literatuur	78
Archieven	79
Artikelen uit bundels	80
Boeken	81
Overige bronnen	82

Inleiding

Voor mijn studie journalistiek verbleef ik vijf jaar geleden een semester in Zwitserland. Het Nederlands Elftal kreeg het in die periode dankzij een serie wanprestaties voor elkaar zich niet te plaatsen voor het wereldkampioenschap voetbal in Japan en Korea. In die dagen werd ik er regelmatig door mijn medestudenten op gewezen dat van Nederland werd verwacht dat ze ‘erbij zouden zijn’. Met name enkele Zwitserse vrienden wentelden zich in leedvermaak. (Eigenlijk hadden zij geen recht van spreken, Zwitserland had zich immers evenmin weten te plaatsen.) De bron van het leedvermaak bleek een Duitse talkshow te zijn, die dagelijks werd uitgezonden in diverse Duitstalige landen. De presentator stond iedere avond aan het begin van de show even stil bij De Gebeurtenis van de Dag en vanaf het moment dat Nederland zich niet had weten te plaatsen tot het begin van het WK, opende hij alleen met De Gebeurtenis van het Jaar: Holland ist nicht dabei! Zijn jubelende uitspraak werd dag na dag door het publiek beantwoord met luid applaus. De afwezigheid van de Nederlandse godenzonen bleek zelfs inspiratie te zijn voor de compositie van dé Duitse voorjaarshit: ‘Ohne Holland fahren wir zum WM’.

Het is duidelijk dat grote sportevenementen veel los kunnen losmaken bij het publiek, in binnen- als buitenland. Een land presenteert zich op een toernooi aan de wereld door te presteren en wordt door andere landen beoordeeld op die prestaties. Wanneer van een land goede prestaties op een toernooi worden verwacht en het weet zich vervolgens niet eens te plaatsen, zoals in 2002 het geval was, is dit in sommige landen voer voor maandenlang leedvermaak. Soms echter kiest een land er zelf voor niet deel te nemen aan een sportevenement, als een middel van protest of om nadruk te leggen op een ingenomen standpunt. In sommige gevallen heeft een boycot te maken met de sport zelf, bijvoorbeeld toen een aantal Spaanse wielervedstrijders weigerde in 1998 mee te doen aan wedstrijden in Frankrijk, zogezegd uit protest tegen de grootscheepse jacht op doping door de Franse politie.¹

Een boycot is echter vooral populair om een politiek standpunt van een land of een groep van landen kracht bij te zetten. Het is een controversiële beslissing, die een land niet altijd durft te nemen. In 1978 werd bijvoorbeeld besloten het Nederlands elftal wel

¹ *NRC Handelsblad*, ‘Once boycot Franse koersen. Vertraging in onderzoek TVM-renners’ 5 augustus 1998.

naar het WK in Argentinië te laten gaan, ondanks de door velen gesteunde oproep van onder andere cabaretiërs Freek de Jonge en Bram Vermeulen om het WK te boycotten uit protest tegen de misdaden van het Videla-regime. Hoe groter een sportevenement is, hoe meer indruk een boycot maakt. De Olympische Spelen steken met kop en schouders uit boven alle andere sportevenementen en zijn daarom des te meer verbonden met en beïnvloed door politiek.² Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de geschiedenis van de Spelen diverse malen tot een boycot is opgeroepen en er meer dan eens aan zo'n oproep gehoor is gegeven.

Onlangs riep de Franse presidentskandidaat François Bayrou op tot een boycot van de Spelen van 2008, als protest tegen de naar zijn mening te passieve rol van organisator China in het door oorlog geteisterde Soedan, waar China veel handelsbelangen heeft.³ Zijn oproep lijkt vooralsnog weinig te steun te krijgen. In het verleden, vooral onder invloed van de Koude Oorlog, was tot twee maal toe een groot aantal landen bereid om tot een boycot over te gaan. De Spelen van Moskou in 1980 zijn hiervan het bekendste voorbeeld. 65 landen weigerden de uitnodiging om aan de Spelen deel te nemen. Deze beslissing was een uiting van protest, geïnitieerd door de Amerikaanse regering, tegen de inval in Afghanistan door de Sovjet-Unie.⁴ Vier jaar later boycotten diverse communistische landen de Spelen in Los Angeles.

Niet alleen kan een land zelf overgaan tot een boycot, andere landen kunnen een boycot ook afdwingen, bijvoorbeeld als uiting van onvrede over een politiek regime. Na de Tweede Wereldoorlog duurde het zeven jaar voor Duitsland en Japan weer werden uitgenodigd voor de Spelen in Helsinki in 1952, toen de herinneringen aan de gruweldaden in de oorlog niet meer zo vers in het geheugen lagen. Pas een jaar daarvoor, in 1951, werd het Nationaal Olympische Comité van de Sovjet-Unie officieel erkend.⁵ Zuid-Afrika was in de jaren '60 en '70 op diverse Olympische Spelen niet welkom vanwege het apartheidsregime en de discriminerende gevolgen die het regime had op de selectie van Olympische sporters.⁶

² Christopher R. Hill, *Olympic Politics* (Manchester 1992) 31.

³ http://sportgeschiedenis.web-log.nl/sportgeschiedenis/2007/03/franse_oproep_t.html.

⁴ http://nl.wikipedia.org/wiki/Olympische_Zomerspelen_1980.

⁵ Christopher R. Hill, *Olympic Politics*, 31.

⁶ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions! Sport en Internationale Betrekkingen* (Den Haag 1988) 40-43.

Ook Nederland nam in 1956 de vergaande beslissing tot een boycot van de Olympische Spelen in Melbourne. De verontwaardiging over de Russische inval in Hongarije, waarbij een bloedbad werd aangericht en in één weekend duizenden dodelijke slachtoffers vielen, was groot. Kon Nederland deelnemen aan een Spelen waar de kans groot was dat zij de ‘met bloed bevlekte Russische vlag’ moesten groeten? Het NOC vond van niet en besloot de Nederlands Olympisch ploeg terug te trekken van deelname, waarmee het comité meende een sterk signaal af te geven. Deze beslissing bleek uniek voor Nederland: nooit meer werd zo’n drastisch besluit genomen.

Doelstelling

Waarom besloot het NOC in 1956 de Spelen te boycotten? Wat heeft tot dit unieke besluit geleid? Dat onderzoek ik in deze scriptie. Daarbij sta ik stil bij de omstandigheden in binnen- en buitenland die het besluit hebben beïnvloed, maar ook bij de beslissing zelf: wie nam de beslissing en hoe werd hierop gereageerd door media, politiek en samenleving in binnen- en buitenland? Tot slot beschrijf ik de geschiedenis van de moderne Olympische Spelen en de relatie met de politiek vanaf de oprichting van de Olympische Beweging. De nadruk ligt hierbij op een aantal belangrijke boycotts uit de twintigste eeuw. In hoeverre verschilt de Nederlandse boycot van 1956 met andere boycotts? Wat kan er tot slot worden geconcludeerd over de beslissing die op dinsdagavond 6 november 1956 genomen werd en waarmee Nederland binnenlandse sportgeschiedenis schreef?

Indeling

In hoofdstuk 1 kijk ik terug op de jaren vijftig. Ik maak een schets van de manier waarop Nederland toeleefde naar de Spelen van 1956 op sportief, organisatorisch en financieel gebied en beschrijf vervolgens het Nederland van de jaren vijftig waarin deze voorbereidingen zich afspeelden. Tot slot geef ik een beeld van twee belangrijke politieke kwesties in de wereld, waar Nederland ook door werd beïnvloed: de dekolonisatie en de Koude Oorlog.

In hoofdstuk 2 besteed ik aandacht aan de Hongaarse opstand, het militaire ingrijpen van de Sovjet-Unie en de Suezcrisis die tot een hoogtepunt kwam in de dagen dat de

Hongaarse opstand eveneens zijn hoogtepunt beleefde. Ik beschrijf de reacties op de Hongaarse crisis in de Nederlandse samenleving en in de binnenlandse politiek. Tot slot reconstrueer ik de beslissing van het NOC om de Spelen te boycotten. Hierbij besteed ik aandacht aan de manier waarop het besluit genomen werd en de reacties die de boycot oproep in binnen- en buitenland.

In hoofdstuk 3 geef ik een kort overzicht van de geschiedenis van de moderne Olympische Spelen. Ik sta stil bij de invloed die de politiek heeft gehad op de Olympische Spelen in de twintigste eeuw. Hierbij staan twee langlopende gebeurtenissen centraal: de Koude Oorlog en de Apartheid. Tot slot wil ik in mijn conclusie een antwoord geven op de vraag *Wat leidde tot de beslissing om de Olympische Spelen van 1956 te boycotten en in hoeverre verschilt dit besluit van andere politieke boycotts van Olympische Spelen?*

Literatuur

Voor mijn scriptie heb ik gebruik gemaakt van informatie uit het archief van het NOC, het archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het archief van de Ministerraad. Ik heb artikelen van diverse Nederlandse en Australische kranten uit 1956 gevonden, zowel beschrijvend als opiniërend. In de bibliotheek van de Melbourne Cricket Ground (het stadion waar in 1956 de Olympische Spelen werden geopend) heb ik veel informatie gevonden over de Olympische Spelen van 1956. Bovendien werd ik daar gewezen op een aantal boeken, dat veel informatie verschaft over de relatie tussen sport en politiek.

Er is veel literatuur te vinden over het jaar 1956, zowel over de Hongaarse opstand als over de Suezcrisis. Het boek van Duco Hellema *1956* geeft niet alleen een goed beeld van de beide crises, maar ook over de samenhang ervan en over de Nederlandse houding ten opzichte van de crises. Ik heb dan ook dankbaar gebruik gemaakt van dit boek. Het boek *1956* van Victor Sebestyen heeft veel nuttige informatie over de Hongaarse crisis gegeven. Over de reacties in Nederland op de crisis heb ik het boek *In strijd met de waarheid* van Hans Olink gebruikt.

Hoofdstuk 1

De aanloop naar Melbourne

Puck van Duyn-Brouwer won in 1954 de nationale titel op de 100 meter in Den Haag.

§ 1.1

Superamateurisme

De jonge atleet Eef Kamerbeek had in de bossen bij Doorn getraind voor het Nederlands Kampioenschap tienkamp in Amsterdam. Door succes op onder meer de 110 meter horden nam Kamerbeek tijdens die wedstrijd de leiding in het algemeen klassement. Op de 1500 meter, het slotnummer en tevens Kamerbeeks minst sterke onderdeel, behield hij zijn voorsprong op de concurrentie door dwars door de vele regenplassen op de baan te lopen en niet, zoals de andere deelnemers, er omheen. Kamerbeek, net twintig en in militaire dienst bij de mariniers in Doorn, werd Nederlands Kampioen tienkamp in 1954. Atletiek was hem met de paplepel ingegoten door zijn vader, die in 1928 deel had genomen aan de Olympische Spelen in Amsterdam. Het jaar na zijn eerste titel kwalificeerde Kamerbeek zich voor wat zijn eerste deelname aan de Olympische Spelen had moeten worden.

Met behulp van een door het NOC aangestelde bondscoach verbeterde hij zijn tijd op de loopafstanden. De coach was echter aangesteld om meerdere atleten te begeleiden en Kamerbeek trainde dan ook veel alleen. Voor en na werktijd liep hij op de zandheuvel bij Waalre, waar hij naar eigen zeggen ‘tonnen zweet heeft liggen’. Hij trainde tot zijn benen eraf vielen. Thuis, maar ook op ballet waar hij oefeningen deed om lenig te worden zodat hij soepel over de horden kon springen en op de gewichtheefvereniging om zijn armen sterk genoeg te maken om met een polsstok over vier meter te springen. Samen met zijn broer kocht hij een halter in Stiphout en liep hij de twintig kilometer naar huis omdat de fiets bezweek onder de zware gewichten. Hij trok zich op aan de waspaal in de tuin en aan de dakkapel, want ‘daar kreeg je zúlke armen van’ en daarmee vloog hij in het zomerseizoen weer over de lat met polsstokspringen.

De atleten van de jaren vijftig waren in het winterseizoen geheel aangewezen op trainingen thuis. De atletiekbaan was ’s winters dicht en de baan had geen verlichting. Er was in Nederland nog geen enkele sporthal. Topsport in de jaren vijftig was, in de woorden van Kamerbeek, ‘superamateuristisch’. Leven van de sport behoorde niet tot de mogelijkheden: Kamerbeek werkte 48 uur per week als bankwerker bij Philips toen de militaire dienstplicht erop zat. Van medische begeleiding was nauwelijks sprake. De

oogarts in Helmond had zich een beetje verdiept in sportblessures en voorzag Kamerbeek soms van advies. Sponsors had hij niet. Zijn tante en oom schoven hem soms 25 gulden toe, waar hij biefstukken van kon kopen. Zijn spikes kreeg hij van een sponsor, maar de rest van de trainingskleden was voor eigen rekening. Moeder Kamerbeek moest geregeld de gerafelde mouwen van zijn trainingstrui bijbreien. Het kruis van zijn trainingsbroek hing te laag om fatsoenlijk over horden te springen en Kamerbeek ging daarom maillots dragen tijdens de training.⁷

De mogelijkheden om de sportbeoefening professioneler te maken, waren zeer beperkt. Bovendien was de status van amateur een voorwaarde om mee te doen aan de Olympische Spelen. Voor deelname aan de Spelen moesten alle sporters verklaren dat zij als amateur hun sport beoefenden, het NOC moest dit vervolgens onderschrijven. Onder amateur werd verstaan: ‘one who participates and always has participated in sport solely for pleasure and for the physical, mental and social benefits he derives therefrom, and to whom participation in sport is nothing more than recreation without material gain of any kind, direct or indirect, and in accordance with the rules of the International Federation concerned.’⁸ De mogelijkheden om deze regel creatief toe te passen, zoals in de Verenigde Staten met universiteitsatleten en in de Sovjet-Unie met staatsatleten werd gedaan, waren er in Nederland niet.

De motivatie om op een steeds hoger niveau zijn sport te beoefenen ging in het geval van Kamerbeek in drie fases. Eerst ging het om ‘het prijzen’: de aandacht die er was wanneer hij een wedstrijd won, een foto in een lokale krant en de lokale bekendheid die hij daardoor genoot. Vervolgens waren er ‘de prijzen’, vooral in het buitenland waar soms luxe prijzen werden weggegeven aan de winnende atleten. De laatste fase was voor Kamerbeek het belangrijkste: ‘het reizen’. Op de middelbare school was het opzienbarend dat hij op zondag van Eindhoven helemaal naar Rotterdam reisde om mee te lopen in een wedstrijd. En hoe beter hij werd, hoe verder weg hij ging. Kamerbeek bezocht tijdens zijn sportieve carrière alle delen van de wereld.

Kamerbeek was 22 jaar toen hij, met drie andere atleten en twee begeleiders, op 28 oktober 1956 afreisde naar Melbourne, Australië. Zij gingen de rest van de Nederlandse

⁷ Interview Eef Kamerbeek, Waalre 11 januari 2007.

⁸ Brief van organisatie Melbourne met daarin de regels omtrent deelname aan de Olympische Spelen, in opdracht van het IOC aan het NOC, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 534.

Olympische ploeg voor om in Melbourne de laatste hand aan de voorbereiding te leggen, wat in het winterse Nederland niet mogelijk was.⁹ Vlak voor het vertrek werd onbedoeld benadrukt hoe amateuristisch de voorbereidingen voor de Spelen soms waren. Een lid van de Nederlandse atletiekvereniging kwam, enkele minuten voor Kamerbeek en zijn medesporters in het vliegtuig stapten, aan met enkele oranje broekjes. De sporters hadden zelf voor hun kleding moeten zorgen, maar de oranje broekjes waren in de sportwinkels niet verkrijgbaar. De avond voor vertrek was één van de dames van de Atletiekunie in alle haast aan het wassen en strijken geslagen, zodat de vier atleten alsnog mét broekjes het vliegtuig in konden.¹⁰ De officiële Olympische tenue was de deelnemers een week eerder aangeboden door de Nederlandse confectie-industrie, de tricot-en kousenfabrikanten en de Nederlandse schoenenindustrie. De outfits hadden in totaal f 30.000 gekost en het was voor het eerst in de Nederlandse sportgeschiedenis dat de sporttenues door de kledingindustrie werden aangeboden.¹¹

Fondsenwerving

En terwijl Kamerbeek wedstrijden won door regenplassen niet te mijden en zich probeerde te kwalificeren voor de Olympische Spelen, bereidde ook het Nederlands Olympisch Comité zich voor op de Spelen in Melbourne. Om zestig deelnemers goedgetraind naar Melbourne te sturen, had het NOC f 605.000,- nodig, een hoog bedrag waaraan de regering in de vorm van subsidie f 50.000,- bijdroeg. Het Olympisch fonds stelde een bedrag van f 190.000,- beschikbaar en de opbrengst van de Olympische Dag, gehouden op 24 juni 1956, was f 65.000,-. Er zat dus een gat in de begroting van f 300.000,- en het NOC wilde dit bedrag ophalen door een radioluisterwedstrijd en een loterij te organiseren en Olympische postzegels uit te geven in de periode van 27 augustus tot 6 oktober 1956.¹²

Overall in Nederland werd geprobeerd geld in te zamelen om de Nederlandse sporters naar Melbourne te sturen. De bridgeclub in Abcoude, de bemanning van de Van Genth-kazerne in Rotterdam, het Deventer Dagblad, de Gemeente Emmen; ‘elke steun in onze

⁹ Interview Eef Kamerbeek, Waalre 11 januari 2007.

¹⁰ *De Tijd*, ‘Deel Olympische ploeg vertrokken’ 26 oktober 1956.

¹¹ *De Tijd*, ‘Nederlandse Olympische ploeg ter kennismaking bijeen’ 22 oktober 1956.

¹² Notulen vergadering NOC januari 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangnummer 2.19.124, inventarisnummer 527.

poging om te trachten met een waardige Nederlandse vertegenwoordiging naar Melbourne te gaan, wordt door ons hogelijk gewaardeerd', schreef NOC directeur W. Van Zijll. Een middelbare scholier uit Hoogezand haalde f 40,- op met een schaatspool en oogste bewondering van Van Zijll: 'aan kerels zoals jij, die een initiatief durven te nemen en een plan op doeltreffende wijze weten uit te voeren, heeft Nederland behoefte'.¹³

De bijdragen vanuit het land verschilden van een paar gulden, opgehaald op met een rommelmarkt, tot duizend gulden van Unilever, Tuschinski Amsterdam, de Bataafse Petroleum Maatschappij en andere grote bedrijven. Niet alle giften bedoeld voor het NOC bleken daadwerkelijk aangekomen te zijn. Zo meldde VC Vlissingen dat bij hun penningmeester 'onregelmatigheden' zijn ontdekt. Was het door de vereniging opgehaald bedrag daadwerkelijk op de rekening van het NOC gestort?¹⁴ Toch kan worden gezegd dat de steun voor het NOC vanuit de samenleving groot was. De vele steunbetuigingen en giften geven blijk van een grote betrokkenheid en van bereidheid om het NOC en de sporters te steunen. Bols stuurde op verzoek van het NOC '8 kruiken Z.O. genever, 2 flessen cherry brandy en 2 flessen apricot brandy' naar Melbourne, British American Tobacco leverde sigaren en sigaretten die 'het mogelijk maken aan het onderdeel representatie de nodige aandacht te schenken'.¹⁵ Het NOC bemoeide zich ook met de maaltijden die aan de deelnemers geserveerd moest worden. Zo benadrukte voorzitter Van Zijll aan de Olympische organisatie de wens Goudse of Edammer kaas te serveren bij het ontbijt voor de sporters: 'as cheese is one of the main dishes in Holland we should appreciate it very much if you could obtain this Dutch cheese for our athletes, which is different from any cheese mentioned in your letter.'¹⁶

Het NOC benoemde in 1955 de heer C.L. Kerdel tot chef de mission van de Nederlandse delegatie. Hij bezocht dat jaar Melbourne om met name de

¹³ Brief van J.H.A. Kamps aan NOC van 8 februari 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 528.

¹⁴ Brief van VC Vlissingen aan NOC, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 528.

¹⁵ Brief van Bols aan Van Zijll van augustus 1956 en bedankbrief aan British American Tobacco van Van Zijll, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 522.

¹⁶ Brief Van Zijll aan organisatie Melbourne, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 534.

weersomstandigheden te ervaren.¹⁷ Chef d'équipe Van Zijll was degene die tijdens de Spelen verantwoordelijk zou zijn voor het uitdelen van zakgeld aan de sporters. Besloten werd dat de sporters die in het Olympisch dorp zouden verblijven 'een zakgeld te verstrekken van 1 Australisch pond per dag en degenen die niet in het dorp logeren 2 pond per dag'. Hierbij moest duidelijk vermeld worden dat de betaling van wasgoed voor ieders persoonlijke rekening zou komen.¹⁸

Tschuli

Uiteraard moest bepaald worden welke sporters uitgezonden zouden worden naar Melbourne. Als gevolg van de strenge quarantaineregels konden de paardensporten niet in Melbourne plaatsvinden. Er werd voor gekozen deze in Zweden te laten plaatsvinden in de zomer van 1956. Het bleek voor het NOC een zware klus te zijn om geschikte Nederlandse deelnemers te vinden. Uiteindelijk werd de heer Pantchouldzew door de Hippische Sportbond uitgezonden. Het NOC maakte hiertegen geen bezwaar maar voegde hieraan toe dat 'de prestaties van de heer Pantchouldzew niet van zodanige aard zijn dat de uitzending voor rekening van het NOC zou kunnen geschieden'. De keuze voor deze deelnemer was bijzonder, zei het niet vanwege zijn prestaties op de Spelen.

De van oorsprong Russische ruiter was vooral bekend als de langdurige huisgenoot van de moeder van prins Bernhard, prinses Armgard von Sierstorpff-Cramm, die hem de bijnaam 'Tschuli' gaf. Over hem gingen de wildste verhalen rond. Zo zou hij de vader van prins Bernhard zijn, of van diens broer Aschwin. Hij zou kolonel in het Russische leger zijn geweest ten tijde van de revolutie in 1917. Ook zou hij betrokken zijn geweest bij affaires omtrent Greet Hofmans en Lockheed. Dit zijn echter speculaties waarvan het waarheidsgehalte niet is bepaald. Wel staat vast dat hij de enige Nederlandse deelnemer aan de Olympische Spelen van 1956 was. Eveneens was hij de oudste Nederlandse deelnemer ooit aan een Spelen met een leeftijd van 67. Erg succesvol was hij niet: hij eindigde als 28ste van de 36 deelnemers.¹⁹

De Olympische Spelen in Melbourne spraken tot de verbeelding van velen en om deel te nemen bleken sommigen tot veel in staat. Nederlands bokskampioen Hendricus

¹⁷ Notulen vergadering NOC, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁸ Notulen vergadering NOC van 22 oktober 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 520.

¹⁹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Pantchouldzew>.

Teters en zwemkampioen Willem de Vreng besloten, toen bleek dat zij niet voor de Spelen geselecteerd waren, op eigen houtje naar Melbourne af te reizen. Na een ‘zware en moeilijke reis’, die zij per boot via Indonesië en liftend door de Australische binnenlanden hadden afgelegd en die zij zelf hadden bekostigd, hoopten ze dat zij alsnog zouden kunnen deelnemen. In een laatste poging om dit te bereiken schreven zij een brief aan de koningin met het verzoek het NOC over te halen de twee jongemannen alsnog te selecteren. Het NOC bleek echter niet te vermurwen. Teters en De Vreng mochten niet aan de Spelen deelnemen.²⁰

De Nederlandse immigranten in Australië keken halsreikend uit naar het moment om de Nederlandse sporters te begroeten in hun nieuwe thuisland. In het Olympisch dorp waren Nederlandse immigranten in dienst genomen om de Nederlandse sporters van een goede Hollandse maaltijd te voorzien.²¹ Het tijdschrift Dutch Australian Weekly, een Australisch weekblad in het Nederlands bedoeld voor de Nederlandse immigranten, startte in februari 1956 een inzameling onder de Nederlandse immigranten onder het motto ‘onze eigen deelnemer’. De zwembond wees hiervoor Cocky Gastelaars aan.²² Niets wees er in de periode van voorbereiding op dat het NOC rekening hield met een crisis die zou kunnen leiden tot het besluit niet deel te nemen. Uit de notulen, brieven en aantekeningen die bewaard gebleven komt vooral een grote mate enthousiasme naar voren, waaruit blijkt dat deelname aan de Spelen een belangrijke gebeurtenis was. Niets werd aan het toeval overgelaten. De reis, de accommodatie, de deelnemers: alle onderdelen waren uitgebreid besproken, alles leek in orde.

²⁰ Brief Teters en De Vreng aan koningin Juliana van 8 oktober 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 521.

²¹ Interview Eef Kamerbeek, Waalre 11 januari 2007.

²² Notulen vergadering NOC 15 februari 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 520.

§ 1.2

Fatsoen en spaarzaamheid

Het was een klein berichtje op de voorpagina van de krant, op 25 oktober 1956. ‘Adolf Hitler is vandaag wettelijk doodverklaard door de rechtbank te München. In de overlijdensacte staat dat Hitler op 30 april 1945 ’s middags om half vier zelfmoord heeft gepleegd in de schuilkelder van de Rijkskanselarij te Berlijn.’²³ De oorlog was inmiddels ruim elf jaar ten einde en Nederland was grotendeels hersteld van de sporen vernietigingen die de oorlog en de bezetting hadden achtergelaten. De herinneringen aan de verschrikkingen van vijf jaar bezetting, waarin grote delen van Nederland verwoest waren en waarbij 230.000 doden waren gevallen, waren niet zomaar verdwenen. In materieel opzicht ging het echter goed met Nederland. Dankzij de Marshallhulp verbeterde de economische situatie aan het einde van de jaren ’40. Tussen 1950 en 1962 groeide de economie, verdubbelde de industriële productie en daalde de werkloosheid tot minder dan één procent. De stijgende welvaart was tot buiten de grenzen van Nederland merkbaar: het Nederlandse aandeel in de wereldhandel nam sterk toe.²⁴

Een veelgegeven verklaring voor de Nederlandse welvaartsgroei was de politieke en maatschappelijke stabiliteit die in de periode tussen de Tweede Wereldoorlog en de tweede helft van de jaren zestig in Nederland aanwezig was. De samenleving keerde, ondanks vernieuwingsplannen die tijdens en net na de Tweede Wereldoorlog werden gemaakt, terug naar de vooroorlogse verzuiling. Er deed zich echter wel een aantal vernieuwingen voor die de samenleving van de jaren vijftig beïnvloedde.

De naoorlogse politiek werd gekenmerkt door de rooms-rode coalities onder leiding van de socialist Willem Drees. Hij leidde tussen 1948 en 1958 vier kabinetten. Gedurende deze periode werd een sociaal zekerheidsstelsel opgebouwd dat de bevolking ‘van de wieg tot het graf’ zou beschermen tegen de gevolgen van ziekte, werkloosheid en ouderdom. Er was een sterk geloof in maakbaarheid van de samenleving en de overtuiging dat de overheid zorg moest dragen voor de bevolking. De betekenis van democratie werd uitgebreid met het garanderen van de bestaanszekerheid van elke

²³ *De Tijd*, ‘Hitler wettelijk dood verklaard’ 25 oktober 1956.

²⁴ Remieg Aerts e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Amsterdam 1999) 265.

burger. De uitvoering van de democratische vernieuwingen had een paternalistisch karakter, waar niemand zich aan leek te storen. De samenleving in de jaren vijftig draaide om fatsoen, spaarzaamheid en hard werken.²⁵

Veranderingen

In de loop van de jaren vijftig veranderde het politieke klimaat. De PvdA was bij de verkiezingen in 1952 en 1956 de grootste partij, maar de vorming van een coalitie met de KVP werd een steeds grotere opgave. De formatie duurde in 1952 ruim twee maanden, vier jaar later kwam pas in oktober een kabinet tot stand uit de verkiezingen van juni. Het laatste kabinet Drees viel in 1958 door onenigheid over de overheidsuitgaven. Voor de opbouw van Nederland in het voorgaande decennium was veel geld nodig geweest dat onder meer door loonmatiging en tijdelijke belastingen werd vergaard. De confessionele partijen drongen echter in de loop van de jaren vijftig steeds meer aan op verlaging van de overheidsuitgaven. Dit leidde tot de breuk tussen PvdA en KVP, de rooms-rode coalitie die tien jaar lang Nederland regeerde. De PvdA verloor stemmen bij de verkiezingen in 1958 en de KVP werd de grootste partij.²⁶

De toenemende industrialisatie zorgde eveneens voor veranderingen in de periode na de oorlog. Het aandeel van de beroepsbevolking dat werkzaam was in de landbouw en visserij liep bijna tot de helft terug. De boeren die het hoofd niet boven water konden houden en de kosten van de opkomende mechanisatie niet konden opbrengen, verkochten hun grond en vertrokken naar de stad, waar voor de toenemende bevolking grote woonwijken aan de rand van de steden werden gebouwd. Werk voor de voormalige landarbeiders was er vooral in de groeiende industriële sector. In de metaalindustrie, de chemische industrie, de textielindustrie en de bouwnijverheid was de groei het grootst. Gedurende de periode 1948 – 1962 groeide de economie met een gemiddelde van bijna vijf procent.²⁷

De jaren vijftig kunnen worden gezien als een tussenperiode, waarbij enerzijds vastgehouden werd aan de normen en waarden van voor de oorlog en anderzijds de veranderingen in de verschillende sectoren van de maatschappij steeds meer invloed kregen op de samenleving, waardoor het vasthouden aan de oude normen en waarden

²⁵ Ibidem, 268-269.

²⁶ J.J. Woltjer, *Recent verleden. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992) 346-348.

²⁷ Remieg Aerts, *Land van kleine gebaren*, 265.

steeds moeilijker werd. De toename van het aantal personenauto's en televisies vergrootte de wereld van steeds meer mensen. Het aantal auto's steeg tussen 1949 en 1964 van honderdduizend naar één miljoen. De televisie nam in de jaren vijftig de rol van de radio geleidelijk over, in 1956 waren er 99.000 tv's, vier jaar later al 800.000. De toenemende mobiliteit ontsloot het platteland, de tv gaf toegang naar de rest van de wereld. Bovendien groeiden zowel het voortgezet onderwijs als de vervolgopleidingen.²⁸

Verzuiling

Ondanks alle veranderingen bleven de zuilen gedurende de jaren vijftig nog fier overeind staan. Door met name de kerkelijke instituten werd uit alle macht geprobeerd om de verzuiling in stand te houden. Pas in de loop van de jaren zestig werd, onder invloed van provo's, kabouters en andere 'raddraaiers', de ontzuiling ingezet. In de jaren vijftig was er, tussen het fatsoen, het harde werken en de spaarzaamheid, nog geen tijd voor provocaties en 'happenings'. De verzuiling versterkte het fatsoen en de degelijkheid die kenmerkend is voor de na-oorlogse periode. Van krant, radio- en tv-omroep tot voetbalvereniging, bakker en slager: alles gebeurde in een gemeenschap van gelijkdenkenden of gelijkgelovenden. Hierdoor was de sociale controle groot en bleef het gezagsgetrouwe karakter van de Nederlanders in de jaren vijftig in stand. De Nijmeegse historicus Rogier omschreef de katholieke zuil in 1950 als 'een gemeenschap, binnen welke grenzen men niet alleen in politieke partijdiscipline zijn stem uitbrengt, op een katholieke krant, een katholiek damesmodeblad, een katholieke illustratie en een katholiek jeugdblaadje geabonneerd is, zijn kinderen van de kleuterschool tot de universiteit louter katholiek onderwijs doet genieten, maar ook in katholiek verband naar de radio luistert, op reis gaat, zijn leven verzekert, de kunst, de wetenschap en de sport beoefent'.²⁹

De kerken waren een groot voorstander van de verzuiling. In 1954 publiceerden de Nederlandse bisschoppen *De Katholiek in het openbare leven van deze tijd*, waarin zij hun achterban opriepen de zuil niet alleen te beschermen, maar ook te versterken. 'Wij blijven van oordeel dat het voor een katholiek ongeoorloofd is lid te zijn van

²⁸ J.J. Woltjer, *Recent verleden. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992) 362-363.

²⁹ Rob van Laarse, *Nederland in de twintigste eeuw. Een boeiend beeld van een bewogen tijdperk* (Utrecht 1995) 70.

socialistische verenigingen, of regelmatig socialistische vergaderingen te bezoeken, regelmatig de socialistische pers te lezen of regelmatig de VARA te beluisteren.³⁰ De verzuiling liet niet veel ruimte voor andersdenkenden. Buiten de vier zuilen bood de maatschappij nog geen ruimte aan nieuwe stromingen. De communistische partij, die tijdens de oorlog actief was als verzetspartij en net na de oorlog nog met tien zetels in de kamer kwam, verloor snel aan populariteit. Onder invloed van de Koude Oolog zakte het aantal leden van 53.000 in 1947 tot 17.000 in 1953.³¹

De gezagsgetrouwheid die voortvloeide uit de verzuiling was niet alleen kenmerkend voor de Nederlandse bevolking, maar ook voor de Nederlandse media, waar de verzuiling ook tot in elk tijdschrift, elke krant, elke radio- en tv-omroep was doorgedrongen. Een voorbeeld die de gezagsgetrouwheid van Nederland onderschrijft, is de affaire rond Greet Hofmans. Deze religieuze gebedsgenezers was een vriendin en vertrouweling van koningin Juliana en zou door middel van gebed en meditatie de zieke prinses Marijke kunnen genezen. Het West-Duitse tijdschrift *Der Spiegel* onthulde in de zomer van 1956 de koninklijke contacten met Hofmans en meende dat zij met haar pacifistische ideeën via de koningin invloed zou uitoefenen op het buitenlandse beleid van de kabinetten-Drees. Ook in Haagse kringen werd geloofd dat Hofmans de koningin zou beïnvloeden. En hoewel de situatie inderdaad ernstig was en zelfs bijna leidde tot het aftreden van koningin Juliana, verklaarde de Nederlandse pers dat alle verhalen die in de buitenlandse pers verschenen, niet op waarheid berustten. De media moesten de rust bewaren in het land en handelden hiernaar.³²

Nederlands-Indië

Ook wat betreft de Nederlandse koloniale gebieden kunnen de jaren vijftig worden beschouwd als een overgangperiode, waarin krampachtig werd geprobeerd het oude te behouden. Na de bezetting door Japan tijdens de Tweede Wereldoorlog was Nederlands-Indië tot de onafhankelijke Republiek Indonesia uitgeroepen. Hoewel de Nederlandse regering direct na de oorlog streefde naar een volledig herstel van het koloniale gezag, bleek dit onmogelijk. Nederland was militair niet opgewassen tegen het Indonesische verzet. Onderhandelingen met de opstandige kolonie konden militair

³⁰ Remieg Aerts, *Land van kleine gebaren*, 277.

³¹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/CPN>.

³² Remieg Aerts, *Land van kleine gebaren*, 272-273.

ingrijpen niet voorkomen. In 1947 vond de eerste politionele actie plaats, waarbij de economisch belangrijkste delen van Nederlands-Indië onder Nederlands gezag werden geplaatst. De militaire ingreep leidde tot een bemoeienis van de Veiligheidsraad, die opriep tot een staakt-het-vuren en tot voortzetting van de onderhandelingen.³³

De Nederlandse regering deed in eerste instantie de zaak af als een binnenlandse aangelegenheid, waarmee zij de oproep van de Veiligheidsraad naast zich neer legde. Hoewel de regering al snel de bemiddeling van de VN accepteerde en zo internationaal haar reputatie verbeterde, bleek Indonesië een harde noot om te kraken. Een tweede politionele actie in 1948 leidde opnieuw tot ingrijpen van de VN Veiligheidsraad. Onder aanhoudende internationale druk gaf Nederland in 1949 de strijd op. Tijdens de Rondetafelconferentie in augustus van dat jaar werd overeengekomen dat Indonesië een confederatieve staat zou worden die zou worden opgenomen in een Nederlands-Indonesische Unie. De Republiek Indonesië zou daarbij een deelstaat van Nederland worden. De Unie was een poging de Nederlandse koloniale status zo veel mogelijk te bewaren. Tevergeefs, zo bleek. Al een half jaar na de Rondetafelconferentie werd Indonesië een eenheidsstaat.³⁴

Nieuw-Guinea bleef echter voorlopig behouden. Tijdens de Rondetafelconferentie was besloten dat Nieuw-Guinea onder Nederlandse soevereiniteit zou blijven. Volgens sommigen zou dit zijn besloten uit frustratie over het verlies van Indië.³⁵ De Nieuw-Guinea-kwestie was een gevoelig onderwerp, dat bleek onder meer uit het verschil van mening tussen minister van Buitenlandse Zaken Stikker en de meerderheid van de Tweede Kamer. Stikker was van mening dat Nieuw-Guinea van weinig economische waarde was en dat het de moeite van een conflict met Indonesië niet waard zou zijn. De Tweede Kamer was het hier niet mee eens en diende een motie in waarin het Nieuw-Guineabeleid van de regering-Drees werd betreurd. Dit betekende het einde van het eerste kabinet-Drees.³⁶

Daarmee was er nog geen einde gekomen aan de naweeën van de Nederlandse koloniale ambities. In 1956 werd Nieuw-Guinea officieel tot een deel van het Koninkrijk der

³³ Duco Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel. De geschiedenis van de Nederlandse buitenlandse betrekkingen* (Utrecht 2001)135-136

³⁴ Ibidem, 136-139

³⁵ J. Van Goor, *De Nederlandse kolonieën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag 1994) 346.

³⁶ Duco Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel*, 168-173.

Nederlanden verklaard. Ondanks diverse pogingen tot discussie over de toekomst van Nieuw Guinea hielden de christelijke partijen, en daarmee de Nederlandse regering, voet bij stuk. De relatie met Indonesië verslechterde en dreigde uit te lopen op een gewapend conflict. Pas in 1962 droeg Nederland het bestuur over Nieuw-Guinea over aan een door de secretaris-generaal der Verenigde Naties te benoemen persoon, die het vervolgens weer zou doorgeven aan Indonesië. Zodoende zou Nederland geen gezichtsverlies leiden.³⁷

Samengevat kunnen de jaren vijftig worden omschreven als een tussenperiode, waarin Nederland vasthield aan het vertrouwde en de vernieuwingen - die onvermijdelijk waren - probeerde uit te stellen, zo goed en zo kwaad als het kon. Nederlanders waren gezagsgetrouw en verzuild, ze werkten hard om een beter leven te krijgen. De materiële schade van de oorlog was hersteld, maar de herinneringen aan de bezetting lagen nog vers in het geheugen. De politieke situatie buiten Nederland veranderde ondertussen snel. Aan de invloed van deze gebeurtenissen kon Nederland zich niet onttrekken.

³⁷ J.J. Woltjer, *Recent verleden*, 308-312.

§ 1.3

Koude Oorlog en dekolonisatie

De Indonesische onafhankelijkheidsstrijd was geen incident. In de periode na de Tweede Wereldoorlog kwam er een einde aan het tijdperk van de Europese koloniale supermachten. Landen in Afrika, Azië en het Midden-Oosten verklaarden onafhankelijk te willen zijn. Niet alleen Nederland had moeite om de oude koloniale gebieden los te laten en Nederland was eveneens niet de enige die met militaire middelen probeerde de oude macht te heroveren. Het werd echter steeds duidelijker dat dekolonisatie onvermijdelijk was. De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, die beide als nieuwe grootmacht uit de Tweede Wereldoorlog kwamen, waren fel tegen kolonisatie. De Sovjet-Unie had hiervoor een strategische reden: het verzwakte de positie van de voormalige supermachten. De Verenigde Staten wees om economisch-ideologische redenen kolonisatie af.³⁸

De nieuwe supermachten dienden zich in de periode na de Tweede Wereldoorlog definitief aan. In de eerste jaren na de oorlog was de scheiding tussen Oost en West echter nog niet duidelijk zichtbaar. In de jaren 1947-1948 kwam hier verandering in. Het ijzeren gordijn scheidde de kapitalistische en communistische invloedssferen. De Koude Oorlog, die de decennia die volgden volledig domineerde, was definitief begonnen.³⁹ De mogelijkheid van een nieuwe oorlog werd in de jaren vijftig als zeer bedreigend ervaren, ook in Nederland. Er heerste angst voor het communisme en voor een eventuele aanval of bezetting van de Russen.

De Grote Terreur

Nog tijdens de oorlog, op de conferentie van Jalta in februari 1945, waren Stalin, Roosevelt en Churchill overeengekomen hoe de naoorlogse grenzen zouden gaan lopen. Daarbij rekenden de VS en Groot-Brittannië er niet op dat de Sovjetpolitiek de Oost-Europese landen volledig zou beheersen. Na de oorlog stelde Stalin zich agressiever op. Voor Oost-Europa had dit tot gevolg dat zij volledig onder de politieke vleugels van de

³⁸ Stephen D. Krasner, *Sovereignty. Organized hypocrisy* (Princeton 1999) 186.

³⁹ Duco Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel*, 109.

Russische communistische partij kwam. Al tijdens de oorlog was de Sovjet-Unie bezig geweest om door Moskou gestuurde communistische partijen te integreren in Polen, Tsjecho-Slowakije en Hongarije.⁴⁰ De Oost-Europese landen werden min of meer kolonies van de Sovjet-Unie. De grote invloed die de Russen op de Oost-Europese staten uitoefenden, versterkte het wantrouwen van het Westen. De spanningen tussen het Westen en de Sovjet-Unie liepen op, de ideologische verschillen werden onoverbrugbaar. Dit alles resulteerde in het begin van de Koude Oorlog.⁴¹

Aan het einde van 1948 waren Polen, Roemenië, Tsjecho-Slowakije, Oost-Duitsland en Hongarije onder communistische leiding gekomen door ‘revoluties van bovenaf’. De communistische regeringen stonden in nauw contact met het Kremlin.⁴² In Hongarije, Polen en Tsjecho-Slowakije werd in de loop van de jaren veertig en het begin van de jaren vijftig een aantal overeenkomstige veranderingen doorgevoerd. Bedrijven werden genationaliseerd en de nadruk kwam te liggen bij de zware industrie. De landbouw werd gecollectiviseerd. De kerk werd al snel gezien als een verzamelpunt voor politieke oppositie en werd een mikpunt van agressie. Religie op scholen werd geschrapt, de banden met het Vaticaan verbroken. Bisschoppen en andere religieuze leiders werden gearresteerd of geëxecuteerd. Bovendien heerste in alle landen een agressieve vorm van onderdrukking tegen alle potentiële tegenstanders van het regime. Ondanks grondwetten die doorspekt waren met hoogdravende principes was de vrijheid ver te zoeken.⁴³

Ook binnen de partijen was er wantrouwen en meer dan eens werden hooggeplaatste leden van de communistische partijen in een showproces aangeklaagd wegens ‘anti-communistische neigingen’, zoals minister van Binnenlandse Zaken László Rajk in Hongarije overkwam. Rajk werd beschuldigd van spionage en verraad. Na martelingen bekende hij schuld. Zijn rechtszaak werd diverse malen gerepeteerd voor het ‘echte’ proces gehouden werd. Hij werd ter dood gebracht in 1950 en de jaren die volgden staan in Hongarije bekend als De Grote Terreur. In die periode werden ruim 1,3 miljoen Hongaren vervolgd, waarvan de helft in de gevangenis belandde. Ruim 2300 mensen werden geëxecuteerd, 40.000 mensen werden naar concentratiekampen gebracht.⁴⁴ De

⁴⁰ Piotr S. Wandycz, *The price of freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present*. (Londen 2de edition 2001) 231-235.

⁴¹ Henry Kissinger, *Diplomacy* (New York 1994) 237-238.

⁴² James Joll, *Europe since 1870. An International History* (Londen 1990) 436.

⁴³ Piotr S. Wandycz, *The price of freedom*, 248-249.

⁴⁴ Victor Sebestyen, *1956. De Hongaarse opstand* (Londen 2006) 65-66.

planeconomie die werd ingevoerd in de satellietstaten toonde zich nooit succesvol en had enorme armoede tot gevolg. Vrijheid, nationale cultuur en tradities werden door het communisme overschaduwd.⁴⁵

Na de dood van Stalin in 1953 brak een interne machtsstrijd uit in het Kremlin, die werd gewonnen door Nikita Chroesjtsjov. Er werd een nieuwe koers ingezet. Voor Hongarije betekende dit een tijdelijk einde aan het gewelddadige regime van Rákosi. De nieuwe premier Imre Nagy voerde landbouwhervormingen in en sloot de kampen waar politieke tegenstanders gevangen werden gehouden.⁴⁶ Chroesjtsjov verbaasde de wereld door in een speech op het Twintigste Partij Congres in februari 1956 het regime van Stalin te bekritisieren en hem van massamoord te beschuldigen.⁴⁷ Hierop volgde een stroom van gebeurtenissen die niet alleen de verhoudingen in Oost-Europa op scherp zette, maar ook in andere delen van de wereld zijn uitwerking niet miste.

Voor- en tegenspoed

Tegenover de Oostbloklanden die onder de invloed van de Sovjet-Unie verkeerden, hielp de VS West-Europa met de wederopbouw. President Truman beweerde dat de strijd tussen de VS en de Sovjet-Unie louter een strijd tussen goed en kwaad was en het niets te maken had met invloedsferen. Deze bewering wordt tegenwoordig echter tegengesproken: er was wel degelijk sprake van invloedsferen.⁴⁸ In de eerste jaren na de oorlog werd de VS zich er meer en meer van bewust dat de Sovjet-Unie en de invloed die de Russische regering in het Oostblok had, een gevaar vormde voor de eigen positie in de wereld. De VS moest zich beschermen tegen de opmars van het communisme, door te voorkomen dat het communisme zou overslaan naar andere naties in de wereld. De VS besloot vervolgens de West-Europese landen te helpen met de wederopbouw. Deze Marshall-hulp moest 'politieke onrust' en 'wanhoop' voorkomen.⁴⁹

De Koude Oorlog werd op scherp gezet door de kernwapens, waarvan in 1945 de hele wereld het effect had gezien toen de Japanse steden Hiroshima en Nagasaki werden getroffen door een kernbom. De Sovjet-Unie ontwikkelde eveneens atoombommen,

⁴⁵ Henry Kissinger, *Diplomacy*, 551.

⁴⁶ Victor Sebestyen, *1956*, 97.

⁴⁷ Piotr S. Wandycz, *The price of freedom*, 251.

⁴⁸ Henry Kissinger, *Diplomacy*, 447.

⁴⁹ *Ibidem*, 448-449.

waardoor de verhoudingen tussen de twee machthebbers op scherp werd gezet. De oorlog in Korea, waar het communistische noorden in 1950 het kapitalistische zuiden aanviel en de 38ste breedtegraad overschreed, was voor de Verenigde Staten aanleiding om zich in het conflict te mengen. De oorlog was er een in een reeks van conflicten waar de Koude Oorlog op de achtergrond een rol in speelde. Het beheerste de internationale politiek tot de val van het communisme in 1989.

De oude Europese machthebbers – Frankrijk, Groot-Brittannië - waren door de oorlog sterk verzwakt en hadden niet de militaire macht om de koloniale gebieden te behouden. Dankzij de Marshall-hulp bloeiden de economieën van de West-Europese landen, waaronder Nederland, op. Maar de Tweede Wereldoorlog had aangetoond dat het superieure Europa zich kon verliezen in een bloedige strijd en dat de koloniale machthebbers zoals Frankrijk en Nederland onder de voet konden worden gelopen. Het verzwakte Europa kon de onafhankelijkheidsdrang van de voormalige onderdanen niet tegenhouden, tot grote frustratie van de voormalige wereldmachten. Ondanks de verwoestende gevolgen van de oorlog probeerden de Europese landen hun overzeese gebieden te behouden, zoals Nederland dat probeerde in Nederlands-Indië. En net als Nederland bleken deze wanhopige pogingen tevergeefs.

Groot-Brittannië probeerde na de Tweede Wereldoorlog invloed te houden in de koloniale gebieden. Verzwakt door de oorlog, onder druk van het antikoloniale Amerika en met een aan invloed winnende en groeiende onafhankelijkheidsbeweging was dit onmogelijk geworden in de voormalig Britse delen van Azië: India, Birma en Ceylon. Hoewel de Britten verschillende pogingen deden om onafhankelijkheid uit te stellen of ‘geleidelijk’ te doen verlopen, waren zij hierin weinig succesvol. Birma werd in 1947 onafhankelijk en India in 1948. De West-Afrikaanse landen kregen in de loop van de jaren vijftig een zelfstandige status en de landen in het oosten en zuiden van Afrika in de loop van de jaren zestig.⁵⁰ De Britse Labour partij, die tussen 1945 en 1951 aan de macht was, probeerde in de voormalige koloniën een zekere invloed te houden door de nieuwe zelfstandige landen deel te laten uitmaken van de Britse Gemenebest. India, Pakistan en Birma sloten zich aan.⁵¹ In Afrika ging de overgang naar onafhankelijkheid niet altijd vlekkeloos. De multiculturele samenstelling van bijvoorbeeld Kenia had als

⁵⁰ Stephen D. Krasner, *Sovereignty*, 188-194.

⁵¹ J.C. Hurewitz, ‘The Historical Context’ in: W.M. Roger Louis en Roger Owen, *Suez 1956. The crisis and its consequences* (Oxford 1989) 20-21.

gevolg dat in deze gebieden diverse opstanden en rellen uitbraken, waarbij veel slachtoffers vielen. Toch kan worden gezegd dat de Britten dit proces beheerster en minder bloedig hebben laten verlopen dan die andere grote koloniale machthebber: Frankrijk.⁵²

Al snel na de Tweede Wereldoorlog probeerde Frankrijk met veel geweld een opstand in Syrië te beëindigen. Zonder succes, Libanon en Syrië werden onafhankelijk in 1947. In Vietnam probeerde Frankrijk met militair optreden de macht over te nemen van de in 1945 aangetreden communistische Ho Chi Minh. De strijd veranderde echter in de loop van de jaren vijftig van een onafhankelijkheidsstrijd naar een oorlog tegen het communisme, gevoerd door de Verenigde Staten, die pas ten einde kwam in 1975. Ook in Algerije, Tunesië en Marokko vond een bloedige strijd om onafhankelijkheid plaats. Frankrijk was minder bereid om de Noord-Afrikaanse gebieden, waar veel Fransen woonden (alleen in Algerije al meer dan een miljoen) op te geven. Pas in 1956 gaf Frankrijk toe aan de onafhankelijkheidseisen van Tunesië en Marokko, maar was vastbesloten om Algerije te behouden. Pas in 1962 werd overgegaan tot onderhandelingen die zouden leiden tot de onafhankelijkheid van Algerije.⁵³

De overgangsfase waarin Nederland zich in de jaren vijftig bevond, kenmerkte ook de internationale politiek. In de laatste maanden van 1956 kwam deze overgang duidelijk naar voren in twee crises die enerzijds het eind van de dekolonisatieperiode typeerden en anderzijds, voor zover het nog niet duidelijk was, aantoonde wie het voor het zeggen hadden in de wereld. Bovendien waren de invloedssferen van de beide machthebbers duidelijk afgebakend. De oude koloniale machthebbers probeerden met één laatste stuiptrekking toch hun oude macht nog te laten gelden. Het mocht niet baten. Het vasthouden aan de koloniale gebieden kan gezien worden als het krampachtig vasthouden aan de macht en aan het aanzien dat zij in voorbije tijden genoten, waarbij ze door de nieuwe machthebbers ruw werden geconfronteerd met de nieuwe ontwikkelingen.

⁵² Stephen D. Krasner, *Sovereignty*, 188-194.

⁵³ Stephen D. Krasner, *Sovereignty*, 194-199.

Hoofdstuk 2

Een dramatische beslissing

Standbeeld van Stalin, vernield tijdens de Hongaarse opstand, oktober-november 1956.

§ 2.1

Crises

Na de dood van Stalin veranderde de koers van het Kremlin. De kritiek van Chroesjtsjov op het regime van Stalin bracht het communisme in diskrediet en veroorzaakte onrust in de satellietstaten.⁵⁴ Dit leidde in Oost-Duitsland al in 1953 tot een opstand tegen het communistische regime. Arbeiders gingen in diverse steden, waaronder Oost-Berlijn, massaal de straat op om te protesteren tegen nieuwe economische richtlijnen, waarin een verhoging van de productienorm was vastgelegd. Het Sovjetleger sloeg de opstand neer. De nieuwe machthebbers van de Sovjet-Unie stonden echter een zekere ruimte toe in de satellietstaten om een ‘nieuwe koers’ te varen.⁵⁵

Dichters en schrijvers in de satellietstaten waren de eersten die kritiek op het regime verwoordden. Hun protesten drongen door tot in alle lagen van de bevolking. In het Poolse Poznán liep in juni 1956 een demonstratie van arbeiders uit op een opstand die door tanks moest worden tegengehouden. De Poolse regering zette de hervormingen echter door. Het mondde uit in een confrontatie met Chroesjtsjov, waaruit de Poolse regering als winnaar uit kwam toen het recht ‘een Poolse weg naar het socialisme te vinden’ werd erkend.⁵⁶ De Poolse regering hield de banden met de Sovjet-Unie wel in stand en Polen bleef een deel van het Oostblok uitmaken, maar het verzet tegen het machtige Kremlin had veel indruk gemaakt in de andere satellietstaten, in het bijzonder in Hongarije.⁵⁷

De Hongaarse opstand

Hongarije werd na de Tweede Wereldoorlog bestuurd door Mátyás Rákosi. Deze door Stalin aangestelde communist, die tijdens de oorlog naar Moskou was gekomen, keerde terug naar Boedapest met de opdracht Hongarije tot een Sovjetkolonie te maken. Hij nam zijn taak zeer serieus en groeide uit tot een gehate leider die door het volk achter

⁵⁴ Henry Kissinger, *Diplomacy*, 553.

⁵⁵ Miklós Molnár, *From Béla Kun to János Kádár. Seventy years of Hungarian Communism* (Geneve 1987)154.

⁵⁶ Victor Sebestyen, 1956, 137.

⁵⁷ Piotr S. Wandycz, *The price of freedom*, 251.

zijn rug om ‘Billenkop’ genoemd werd, vanwege dikke, kale hoofd.⁵⁸ In de jaren na Stalin’s dood verschoof de macht in Hongarije een aantal keer. Rákosi moest in 1953 wijken voor Imre Nagy. In 1955 kreeg Rákosi opnieuw de touwtjes in handen. In de loop van 1956 werd Rákosi op orders van Moskou vervangen door Ernő Gerő die, net als Rákosi, niet geliefd was bij het volk. Gerő was eveneens een onbuigzame stalinist. In de straten van Boedapest concludeerde men bij zijn aanstelling: ‘Moskou heeft een kale Rákosi vervangen door een magere’.⁵⁹ Op 23 oktober 1956 werd in Boedapest een demonstratie georganiseerd uit solidariteit met Polen. De dag ervoor waren meer dan vijfduizend studenten bijeengekomen. Doel van de bijeenkomst was in eerste instantie om te bepalen of ze uit de communistische studentenvereniging zouden stappen en hun eigen organisatie zouden oprichten. Dat besluit was snel genomen. De rest van de avond was er gewerkt aan een manifest genaamd *De Zestien Punten*.⁶⁰ Terugtrekking van de Sovjettroepen, vrije verkiezingen, een nieuwe regering onder leiding van Imre Nagy en berechting van ‘de misdadiger Rákosi’ waren de belangrijkste punten.⁶¹

De demonstratie in Boedapest liep uit op een betoging van grote omvang, waarbij een beeld van Stalin met behulp van snijbranders omver werd geworpen. Vervolgens probeerden de mensen met hamers en breekijzers stukken van het beeld af te breken.⁶² Er braken gevechten uit die door de politie niet onderdrukt konden worden, honderdduizenden mensen waren op de been. De regering-Gerő riep de hulp van het Russische leger in.⁶³ Maar de Russische troepen die Boedapest in de nacht van 23 op 24 oktober binnenreden, stuitten op groot verzet. Het was het begin van het verzet van de Hongaren, ongeorganiseerd, maar met één doel: het afwerpen van het Russische juk. De gevechten hielden de dagen erna aan en verergerden toen de Hongaarse geheime politie het vuur openende op een demonstrerende massa voor het parlamentsgebouw. Ondertussen was Imre Nagy opnieuw benoemd tot premier van Hongarije. Hij zette hervormingen in, maar wilde het communisme in eerste instantie niet loslaten. In de regering-Nagy namen op 27 oktober twee niet-communistische politici plaats en een

⁵⁸ Victor Sebestyén, 1956. *De Hongaarse opstand* (Londen 2006) 34-38.

⁵⁹ Ibidem, 111 en 131.

⁶⁰ Ibidem, 141.

⁶¹ Ibidem, 385.

⁶² *De Tijd*, ‘Reusachtig standbeeld van Stalin onder gejuich omvergehaald’ 25 oktober 1956.

⁶³ *De Tijd*, ‘Imre Nagy weer premier’ 24 oktober 1956.

dag later werd op de Hongaarse radio bekend gemaakt dat de Sovjettroepen zich zouden terugtrekken.⁶⁴

Nagy koos nu duidelijk de kant van de opstandelingen en noemde de revolutie een grote nationale en democratische beweging die noodzakelijk was om nationale onafhankelijkheid en democratie te verkrijgen.⁶⁵ De eisen van de revolutionairen gingen steeds een stapje verder en de maatregelen van de regering-Nagy leken steeds net iets te laat te komen. De voorzichtigheid had alles te maken met een eventueel Russisch ingrijpen. Op 30 oktober trokken de Sovjettanks zich terug uit Boedapest en even leek het erop dat het Kremlin de Hongaren de ruimte gaf voor de hervormingen. Chroesjtsjov zelf zou hebben gekozen voor de vreedzame weg, die het terugtrekken van de troepen en onderhandelingen met de Hongaren inhield.⁶⁶

De berichten uit Boedapest die het Kremlin bereikten stemden echter niet gerust. Diverse leden van de Hongaarse geheime politie werden door woedende menigte gelyncht. Naar schatting werden tussen de negentig en honderd agenten op straat vermoord.⁶⁷ Het hoofdkwartier van de communistische partij werd aangevallen. Wat de Russen echter het meeste zorgen baarde, was de roep om terugtrekking uit het Warschaupact en Nagy's bereidheid hierover te onderhandelen. Dit zou niet alleen een breuk met de Sovjet-Unie betekenen, maar ook een breuk met het communisme. Dit bracht verandering in de aanpak van de Sovjets. Op 31 oktober werd besloten om met militair geweld de revolutie in Hongarije te beëindigen.⁶⁸ Diezelfde dag vielen de Fransen en de Britten Egypte aan in een poging nationalisatie van het Suezkanaal te voorkomen.

De Suezcrisis

Groot-Brittannië bezette Egypte in 1882. Het Suezkanaal was toen al dertien jaar een belangrijke verbinding met Azië. Vanaf de opening werd het kanaal geëxploiteerd door een particuliere Franse maatschappij. Door een overname van het Egyptische aandelenbezit bezat Groot-Brittannië vanaf 1875 veertig procent van de aandelen van de

⁶⁴ Ferenc Fehér and Agnes Heller, *Hungary 1956 Revisited. The Message of a Revolution – a Quarter of a century after* (London 1983) xvi.

⁶⁵ Yvan Vanden Berghe, *De Koude Oorlog 1917-1991* (Leuven 2002) 173.

⁶⁶ Victor Sebestyen, *1956*, 261.

⁶⁷ *Ibidem*, 156.

⁶⁸ Yvan Vanden Berghe, *De Koude Oorlog*, 174.

maatschappij. Het grootste deel van de overige aandelen was in Franse handen en het bestuur van de maatschappij was gevestigd in Parijs. In 1888 tekenden de grote zeevarende Europese naties het verdrag van Constantinopel waarin vrije doorvaart door het kanaal werd vastgelegd. Ondanks de erkenning van de Egyptische staatkundige zelfstandigheid in 1922, bleef de invloed van de Britten groot.⁶⁹ Vanaf 1936 mochten Britse troepen zich in de kanaalzone stationeren, waarvan in de Tweede Wereldoorlog dankbaar en uitgebreid gebruik werd gemaakt door de bouw van een grote militaire basis.⁷⁰

Na de Tweede Wereldoorlog probeerde de Labour-partij op initiatief van minister van Buitenlandse Zaken Bevin politieke invloed te behouden in het Midden Oosten. Olie, export en militaire bases waren de achterliggende redenen tot behoud van een gebied '[...]in which, without desiring to dominate ourselves, we cannot allow any other Power to dominate and must preserve for ourselves the maximum of friendship and goodwill. The Middle East is no less vital to Britain than Central and South America to the United States, or than the eastern and western glacis of Russian landmass to the Soviet Union.' En daar hoorde Egypte natuurlijk bij, met het Suezkanaal als halsslagader van het Britse Rijk, zoals Bevin het omschreef.⁷¹ Door de uitbreiding van de militaire basis in de kanaalzone werden de Britten een doorn in het oog van de Egyptische regering. Na de Tweede Wereldoorlog nam het Egyptische nationalisme toe. Dit leidde tot aanslagen op Britse doelen en een felle reactie van Britse zijde, waarbij in 1952 41 Egyptische politiemannen werden gedood. De demonstraties en rellen die als reactie op het bloedbad kwamen, wakkerden het nationalisme nog meer aan. De demonstraties richtten zich eveneens tegen de Egyptische koning Faroek. Hij werd een half jaar later afgezet na een militaire machtsgreep onder leiding van kolonel Gamal Abdel Nasser.⁷² Het militaire bewind wilde een eind maken aan de Britse aanwezigheid in de kanaalzone. In oktober 1954 werd een akkoord getekend waarin Groot-Brittannië toezegde binnen twintig maanden de militairen terug te halen uit de Suezbasis. Egypte erkende in het akkoord de vrije doorvaart door het kanaal. In dezelfde tijd verschoven

⁶⁹ Duco Hellema, 1956 *De Nederlandse houding ten aanzien van de Hongaarse revolutie en de Suezcrisis* (Amsterdam 1990) 23-24.

⁷⁰ J.C. Hurewitz, 'The Historical Context' in: W.M. Roger Louis en Roger Owen, *Suez 1956. The crisis and its consequences* (Oxford 1989) 19-20.

⁷¹ Ibidem, 22.

⁷² Duco Hellema, 1956, 24.

de machtsverhoudingen binnen het militaire bewind. Nasser, die na de machtsgreep in 1952 vice-premier werd, kreeg nu volledig de macht in handen. Hij profileerde zich al snel als symbool van het Arabische nationalisme en als een van de leiders van ongebonden Afro-Aziatische landen. Hij sprak zich uit tegen de Britse invloed in de Arabische regio en de Britse pogingen om een aantal Arabische landen onder leiding van de Britten te verenigen in een tegen de Sovjet-Unie gerichte alliantie.⁷³ Nasser wilde de eer van Egypte herstellen. Hij kreeg hiermee een grote aanhang, niet alleen in Egypte maar in de hele Arabische wereld. Eerherstel ging voor Nasser samen met een aantal grote plannen die zouden moeten leiden tot een betere toekomst voor de voormalige kolonie. Niet alleen zijn plannen, maar zeker ook het charisma waarmee hij zijn boodschap bracht, maakten Nasser tot een spraakmakende leider.⁷⁴

Nasser wilde de Egyptische economie moderniseren en had een ambitieus irrigatieproject gepland dat de Russische regering wilde financieren. De Russische toeschietelijkheid schoot het Westen in het verkeerde keelgat. De VS, Groot-Brittannië en de Wereldbank besloten in december 1955 Egypte een lening te verstrekken van 400 miljoen dollar voor de bouw van de Assoeandam. Een half jaar later trokken de VS en Groot-Brittannië zich echter terug uit het plan. De reden hiervoor was de twijfel of Egypte zou kunnen voldoen aan de terugbetaling van een dermate groot bedrag. Ook de onafhankelijke opstelling van Nasser zou bij de beslissing een rol hebben gespeeld. Egypte was *not amused* door de Amerikaanse en Britse terugtrekking. Nasser wilde de financiering nu zelf bekostigen door nationalisatie van de kanaalmaatschappij, waarbij het te heffen tolgeld voor doorvoer door het kanaal ter besteding van de dam zou dienen. Binnen een week was het plan rond en namen Egyptische autoriteiten het beheer van het Suezkanaal over.⁷⁵ Dit keer was het de beurt aan West-Europa, vooral Frankrijk en Groot-Brittannië, om *not amused* te zijn.

De verontwaardiging was groot, vooral in Groot-Brittannië. De positie van deze voormalige grootmacht in het Midden-Oosten was in de periode voor de crisis erg verslechterd en het besluit van Nasser werd als vernederend ervaren voor het ooit zo sterke Britse rijk. De Britse regering reageerde dan ook meteen krachtig, door de

⁷³ Ibidem, 25.

⁷⁴ Ali E. Hillal Dessouki, 'Nasser and the struggle for independence' in: W.M. Roger Louis en Roger Owen, *Suez 1956. The crisis and its consequences* (Oxford 1989) 31.

⁷⁵ Duco Hellema, 1956, 25-26.

Egyptische saldi bij Britse banken te bevrozen en er bij Britse reders op aan te dringen geen tolgelden te betalen aan de nieuwe Egyptische autoriteiten. Bovendien wilden de Britten af van Nasser. Ook in Frankrijk werd Nasser gezien als een gevaarlijke tegenstander, die in de Algerijnse vrijheidsoorlog de Algerijnse verzetsbeweging steunde.⁷⁶

De Britten en de Fransen bundelden hun krachten en begonnen zich al snel na de nationalisatie voor te bereiden op een militaire interventie. In de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties werd geen oplossing gevonden om de Suezkwestie voor alle partijen op een bevredigende manier te beëindigen. Tussen Frankrijk en Israël waren er ondertussen gesprekken op gang gekomen over een gezamenlijk militair optreden tegen Egypte. Israël voelde zich bedreigd door de uitbreiding van het Egyptische leger en door de militaire samenwerking tussen Egypte en Syrië. Bovendien wilde Israël ook een vrije doorvaart door het Suezkanaal, dat sinds de nationalisering van het kanaal door Egypte werd tegengehouden. Ook Groot-Brittannië werd betrokken bij de geheime bijeenkomsten waar Frankrijk en Israël de mogelijkheden van een militaire interventie in Egypte bespraken. De Britten, bang dat de Brits-Arabische betrekkingen zouden verslechteren, wilden alleen aan een militaire interventie deelnemen als daar een rechtvaardiging voor zou zijn: een Israëlisch-Egyptische clash. Israël ging hier uiteindelijk mee akkoord en viel Egypte op 29 november aan.⁷⁷

Volgens afspraak riepen Frankrijk en Engeland de volgende dag de twee strijdende partijen op de vijandelijkheden te staken en aan weerszijden van het Suezkanaal tien kilometer afstand te houden om de vrije doorgang door het kanaal niet in gevaar te brengen. Ook zou Egypte moeten instemmen met het plaatsen van Frans-Britse troepen op drie punten in de kanaalzone. Egypte ging, zoals verwacht, niet akkoord. Dit was voor de Fransen en Britten de aanleiding om op 31 oktober de aanval op Egypte te openen. Op 5 november landden Britse en Franse paratroepen bij Port Saïd.

Internationale druk

De internationale gemeenschap kreeg zo in de laatste weken van oktober en de eerste week van november te maken met twee crises, die beide kenmerkend kunnen worden

⁷⁶ Ibidem, 26 - 29.

⁷⁷ Ibidem, 25-33.

genoemd voor het politieke klimaat van de jaren vijftig. De dekolonisatie en het verzet hiertegen vanuit West-Europa stond centraal in de Suezcrisis, de Koude Oorlog en de verdeling tussen communistisch en kapitalistische invloedsferen speelden een belangrijke rol in de Hongaarse opstand. Al snel werd duidelijk dat de internationale aandacht vooral uitging naar de Suezcrisis. De Amerikaanse regering was fel tegen de Brits-Franse aanpak en daarom kwam er, ondanks dat de interventie zeer spoedig verliep, nauwelijks twee dagen later al een eind aan toen de Britse regering onder nationale en internationale druk besloot de militaire opmars te stoppen. De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties nam met grote meerderheid een Amerikaanse resolutie aan waarin de drie landen werden opgeroepen de aanvallen te staken.⁷⁸ De Britse regering kreeg ook vanuit eigen land veel tegenstand en werd bovendien geconfronteerd met de financiële consequenties van de aanval, die druk zette op de pond en op de goudreserves.

Ondertussen bereidde Chroesjtsjov zijn eigen interventie voor, die een eind moest maken aan de opstand in Hongarije. Bang dat in andere satellietstaten dezelfde anticommunistische revoluties de kop op zouden steken, zegden de leiders van Tsjecho-Slowakije, Roemenië en Bulgarije steun toe aan Chroesjtsjov. Ook Tito, die bekend stond als een vriend van Nagy, sloot zich aan bij de het besluit van de Russen om de Hongaarse opstand te beëindigen. Op 1 november arriveerden extra Sovjettroepen in Hongarije. Nagy riep daarop Hongarije uit tot een neutraal land en trok zich terug uit het Warschaupact. Nagy vroeg diezelfde dag om hulp van de Verenigde Naties. Dit bleek echter tevergeefs. Hongarije stond niet hoog op de agenda en de Verenigde Staten hadden al laten weten dat ze de Russische satellietstaten geen militaire hulp zouden bieden.⁷⁹

De pas herkozen Eisenhower zag de satellietstaten niet als 'potentiële bondgenoten'. De Fransen en de Engelsen wilden dat op 2 november de situatie in Hongarije ter sprake zou komen in de Veiligheidsraad, maar Eisenhower en zijn minister van Buitenlandse Zaken Dulles lieten zich niet overhalen. Dulles liet zijn VN-ambassadeur weten 'dat het een aanfluiting zou zijn als Frankrijk en Engeland, terwijl het bommen regent op Egypte, de Sovjet-Unie aan de kaak willen stellen omdat die misschien iets doen wat

⁷⁸ *De Tijd*, 'Algemene vergadering eist terstond bestand in Egypte' 2 november 1956.

⁷⁹ Yvan Vanden Berghe, *De Koude Oorlog*, 175.

minder erg is. Ik wil er niet aan mee doen'⁸⁰. Wat betreft de Suezcrisis stonden de VS en de Sovjet-Unie aan dezelfde kant, de VS wilde niet dat dit zou veranderen. De Suezcrisis kreeg alle aandacht in de Veiligheidsraad, de kwestie-Hongarije werd uitgesteld. De Hongaarse neutraliteit werd door de Veiligheidsraad niet uitdrukkelijk erkend.⁸¹

Onder internationale druk trokken Frankrijk en Groot-Brittannië eind december de laatste troepen terug uit Egypte en daarmee was voor Egypte de crisis zeer succesvol afgelopen.⁸² Het Suezkanaal werd eind maart 1957 weer opengesteld. Frankrijk en Groot-Brittannië betaalden, net als alle andere gebruikers van het kanaal, tolgelden aan de Egyptische kanaalautoriteiten. In 1960 werd begonnen aan de bouw van de Assoeandam. De Sovjet-Unie hielp Egypte bij de financiering van het project, dat tien jaar later helemaal af was.⁸³

Een bloedig weekend

'Ze zeggen dat iemand die ongeneeslijk ziek is, vaak kort voor zijn dood een dag van euforie beleeft, een dag waarop zijn organen bijna normaal lijken te functioneren, waardoor hij de illusie krijgt dat herstel mogelijk is. De derde november was zo'n dag.'⁸⁴ Er leek niets aan de hand, die zaterdag 3 november. Maar de Russische tanks stonden rondom Boedapest en andere Hongaarse steden opgesteld. Achter de rug van Nagy om werden die dag in Moskou besprekingen gevoerd met de nieuwe leider van Hongarije, János Kádár. Nagy onderhandelde ondertussen in Hongarije over de terugtrekking van de Sovjettanks. Aan deze façade kwam een eind toen net voor middernacht de gehele Hongaarse delegatie - waar Nagy niet bij aanwezig was - werd gearresteerd door Sovjetsoldaten. De Sovjettanks rolden opnieuw Boedapest in om met Operatie Wervelwind binnen drie dagen een einde te maken aan de opstand. Hiervoor zette het Kremlin bijna 150.000 manschappen, 6.000 tanks en luchtsteun in. Langs de

⁸⁰ Victor Sebestyen, 1956, 327.

⁸¹ Ibidem, 327.

⁸² Keith Kyle, 'Britain and the Crisis, 1955-1956 in: W.M. Roger Louis en Roger Owen, *Suez 1956. The crisis and its consequences* (Oxford 1989) 129-130.

⁸³ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Aswandam>.

⁸⁴ Victor Sebestyen, 1956, 329.

grens van Oostenrijk werden ruim 20.000 soldaten geplaatst, om een eventuele inval van Westerse troepen tegen te houden.⁸⁵

Westerse troepen lieten zich niet zien in dat weekend. De opstand werd door de Sovjets met een dermate grote overmacht neergeslagen dat de revolutionairen geen schijn van kans hadden. De absolute cijfers over de opstand verschillen aanzienlijk: van 3.000 doden met de aantekening dat deze officiële cijfers naar beneden zouden kunnen zijn afgerond⁸⁶ tot 22.000 doden en 200.000 vluchtelingen⁸⁷. Meteen na het neerslaan van de opstand, op 7 november, nam de door Moskou aangestelde Jonás Kádár de leiding van het land over. Hij liet 100.000 mensen arresteren van wie 26.000 tot gevangenisstraffen werden veroordeeld, waarvan een onbekend aantal werden terechtgesteld. Schattingen lopen uiteen van 229 tot 600.⁸⁸ Nagy en zijn regering vluchtten op 4 november naar de Joegoslavische ambassade. Hier werd hij onder valse voorwendselen weggelokt, waarna de geheime dienst hem arresteerde en hem naar Roemenië bracht. Op 16 juni 1958 werd hij in Hongarije ter dood gebracht wegens hoogverraad en samenzwering tegen de volksdemocratie.⁸⁹

De Hongaarse revolutie kwam in één weekend tot een bloedig einde. Wat de Polen eerder dat jaar wel lukte, kregen de Hongaren niet voor elkaar. Piotr Wandycz zegt in zijn boek *The price of freedom* dat juist door de Russische concessies ten opzichte van Polen, de Sovjet-Unie minder was geneigd om diezelfde concessies te doen ten opzichte van Hongarije. De Sovjets wilden hun satellietstaat niet kwijt en wilden een kettingreactie - demonstraties gericht tegen de communistische ideologie - in de andere satellieten voorkomen.⁹⁰

Hongarije trok aan het kortste eind in deze crisis, zoals Frankrijk en Groot-Brittannië dat deden in de Suezcrisis. Er kon geen enkele verwarring meer bestaan over hoe de wereld in elkaar zat. De Sovjet-Unie had haar satellietstaten stevig in de greep. De macht in de wereld was in handen van twee landen, de oude wereldleiders speelden niet meer mee. In de Suezcrisis won de oude kolonie het van de voormalige overheersers. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de Suezcrisis de steun van Nederland uitging

⁸⁵ Ibidem, 333 – 341.

⁸⁶ Piotr S. Wandycz, *The price of freedom*, 252.

⁸⁷ Yvan Vanden Berghe, *De Koude Oorlog*, 176.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Imre_Nagy.

⁹⁰ Piotr S. Wandycz, *The price of freedom*, 253.

naar Frankrijk en Groot-Brittannië. Deze steun kan worden toegeschreven aan koloniale sentimenten die Nederland in de jaren vijftig eveneens heeft ervaren.⁹¹ In de Nederlandse media werd partij voor de voormalig grootmachten gekozen en vooral tegen Nasser, die ‘door een eigenmachtig nationaliseren van het Suezkanaal een internationaal onrechtmatige daad had gesteld’.⁹² Ook de Israëlische aanval op Egypte werd niet bekritiseerd. In een buitengewone ministerraadsvergadering van 1 november zei minister van Buitenlandse Zaken Luns dat Israël al jaren in de positie van legitieme zelfverdediging verkeerde.⁹³ Ook in de kranten was er begrip voor de actie van Israël, die door de ‘felle haatcampagnes die woedden in de Arabische wereld’ genoodzaakt was tot een ‘preventieve oorlog’.⁹⁴ De reactie op het neerslaan van de opstand in Hongarije was echter van heel andere aard...

⁹¹ Duco Hellema, 1956, 152.

⁹² *De Tijd*, ‘Vrijmoedig commentaar’ 3 november 1956.

⁹³ Notulen ministerraadvergadering van 1 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag inventarisnummer 2.02.0502.

⁹⁴ *De Tijd*, ‘Vrijmoedig commentaar’ 30 oktober 1956.

§ 2.2

Nederlandse razernij

In internationaal opzicht legde de Hongaarse opstand het af tegen de Suezcrisis. In Nederland waren de reacties op het bloedige neerslaan van de Hongaarse opstand echter ongekend heftig. In de media veranderde de toon van de berichtgeving van hoopvol - op 24 oktober werd gesproken over 'een evenement dat van de grootste historische betekenis was voor de Hongaarse natie zelf'⁹⁵ - naar razend van verontwaardiging toen de Russen alle hoop de grond in sloegen. Er ontstonden twee kampen die de strijd met elkaar aangingen. Enerzijds waren er de Nederlandse communisten, ver in de minderheid, maar ze probeerden zo goed en zo kwaad als het kon het optreden van de Russen te verdedigen. De Hongaarse opstandelingen werden in de communistische krant *De Waarheid* terroristen genoemd, de opstand werd betiteld als moord en brandstichting door benden waar het Sovjetleger spoedig een einde aan zou maken.⁹⁶ Anderzijds was er 'de rest', zo leek het. Katholiek, protestant, socialist of liberaal, allemaal uitten ze openlijk hun walging en verontwaardiging over de wandaden van het Sovjetleger. Nederland verdeelde zich in goed en fout en iedereen die weigerde een kant te kiezen, werd ingedeeld in het 'foute' kamp.

De herinneringen uit de Tweede Wereldoorlog bleken in de woelige dagen van november 1956 zeer levend. Geregeld werd de vergelijking getrokken met de bezettingstijd. Hans Olink schrijft in de inleiding van zijn boek *In strijd met de waarheid* dat ook zijn vader de inval in Hongarije vergeleek met de Duitse bezetting van Nederland, een klein dat door een groot land werd overvallen. De Hongaarse geheime politie werd vergeleken met de Gestapo toen bleek dat zij hadden beschikt over folterkamers en een geheim crematorium.⁹⁷ De Nederlandse media berichtten uitzonderlijk uitgebreid over de Hongaarse opstand. Er was een groot gevoel van saamhorigheid met de Hongaren, zo groot dat zelfs de bestaande normen even opzij werden gezet. Op zondag 4 november, toen de Russen hun aanval hadden ingezet, werkten de verschillende, verzuilde omroepen samen om Nederland zo goed mogelijk te

⁹⁵ *De Tijd*, 'Vrijmoedig commentaar' 24 oktober 1956.

⁹⁶ Hans Olink, *In strijd met de waarheid. De koude burgeroorlog in Amsterdam 1956* (Amsterdam 2002) 23

⁹⁷ *Ibidem*, 8.

berichten. Zo gebeurde het dat een NCRV-verslaggever vanuit Boedapest telefonisch kon inbreken in een KRO-programma. Een unicum in de verzuilde jaren vijftig.⁹⁸

Die dag liet ook premier Drees van zich horen. In een radiotoespraak sprak hij zich uit tegen het Russische optreden en voor de naar vrijheid strevende Hongaren. Drees begreep de verontwaardiging van de Nederlanders. “Het verlangen doortrilt ons volk om tegenover dit alles iets te doen. Wij zijn echter helaas niet bij machte het Hongaarse volk bij te staan in zijn strijd om zich aan de greep van de overweldiger te onttorstelen.” En ook Drees zag de parallel met het Nederlandse leed ten tijde van de Tweede Wereldoorlog: het Hongaarse volk was volgens Drees een ‘lichtend voorbeeld voor allen die beseffen dat in de wereld van vandaag evenzeer als in de tijd van het verzet tegen de nazi-heerschappij offerbereidheid geboden is in de worsteling om vrijheid, recht en eerbiediging der menselijke persoonlijkheid’.⁹⁹

Het medeleven met de Hongaren, de haat jegens de Russen en de herinneringen aan de oorlog, opgezweept door de vele berichten uit de media en de protesterende geluiden van woedende kamerleden, leidden die zondag 4 november tot een massale uitbarsting van woede, gericht tegen een gezamenlijke vijand: de communisten. De Communistische Partij Nederland had zich na de oorlog gevestigd in het monumentale pand Felix Meritis aan de Keizersgracht in Amsterdam. Hier werd ook het communistische dagblad *De Waarheid* gedrukt. In de loop van de dag verzamelden zich steeds meer mensen voor het partijgebouw van de communisten. Het werd duidelijk dat de woede van Nederland om het onrecht dat de Hongaren was aangedaan, werd gericht op de Nederlandse communisten die partij kozen voor de leiders in het Kremlin. In het pand hadden de partijleden zich verzameld die koste wat kost wilden voorkomen dat het monumentale gebouw, symbool van de partij, door een woedende menigte zou worden bestormd.

Hans Olink beschrijft in zijn boek *In strijd met de Waarheid* nauwgezet hoe die zondag alles uit de hand liep en het communistische partijgebouw het doelwit was een woedende massa. Hij laat Hans Daudt aan het woord, die in 1956 werkzaam was voor hoogleraar massapsychologie Kurt Baschwitz. Daudt was ooggetuige van de dreigende massa tegenover Felix Meritis. Hij meende dat het niet meer alleen de woede vanwege

⁹⁸ Ibidem, 44.

⁹⁹ Ibidem.

Hongarije was, dat het uit de hand liep, maar ook dat men simpelweg de gelegenheid had om hun ‘Sturm-und-Dranggevoelens’ de vrije loop te laten. Zij werden hierbij nauwelijks tegengehouden door de politie, die wel aanwezig was maar nauwelijks van zich lieten horen. De milde houding van de aanwezige agenten leek de demonstranten het extra zetje te geven om tot daden over te gaan. Straatstenen werden losgewrikt en zowel aan de voor- als aan de achterzijde van het gebouw sneuvelden bijna alle ramen. Er werden brandende lappen het gebouw ingegooid en er werd geprobeerd aan de achterzijde van het gebouw met behulp van dreghaken, snijbranders en ijzeren balken de traliedeur open te breken.¹⁰⁰

In het gebouw probeerden de verzamelde communisten de aanval van buiten zo goed en zo kwaad als het kon af te slaan. Brandjes werden geblust, vanaf het dak werden stenen en flesjes limonade op de massa buiten gegooid. Met een met lood gevulde ijzeren pijp sloeg een partijlid op de hand van een demonstrant die tot aan de deur was gekomen. De hand was verbrijzeld.¹⁰¹ Ondertussen werd geprobeerd de krant voor de volgende dag te maken. De politie was ter plaatste, maar was niet bereid de opstandige mensen buiten te verjagen. Pas om 11 uur 's avonds maakte de politie een eind aan de rellen. De communisten meenden dat dit een reactie was op de flessen die vanaf het dak naar beneden gegooid werden, waarbij veel mensen gewond waren geraakt. Bovendien ging op de gracht vliegensvlug het verhaal rond dat de flessen met zoutzuur waren gevuld. Dit bleek echter koolzuurhoudende limonade. Anderen meenden dat het al veel eerder die dag afgesproken zou zijn dat de politie pas om 11 uur zou ingrijpen en de oproerkrakers dus tot die tijd vrij spel had gekregen.¹⁰²

Ook op andere plaatsen in Amsterdam werd geprotesteerd tegen het Sovjetgeweld. Bij de communistische boekhandel Pegasus en de Russische handelsvertegenwoordiging was het tot kleine relletjes gekomen. Bij de kantoren van de aan de CPN gelieerde organisaties, zoals de Eenheidsvakcentrale (EVC), de Nederlandse Vrouwenbeweging (NVB) en het Algemeen Nederlands Jeugd Verbond (ANJV) ontstonden opstootjes.¹⁰³ Het kantoor van het Algemeen Nederlands Jeugdverbond was vernield: ruiten waren

¹⁰⁰ Ibidem, 63-64.

¹⁰¹ Ibidem, 71.

¹⁰² Ibidem, 72.

¹⁰³ Duco Hellema, “‘Rock ’n roll in de aanval’ De Hongaarse furie van November 1956” in : Bob de Graaff en Cees Wiebes (red.) *Hun crisis was de onze niet. Internationale crises en binnenlandse veiligheid 1945-1960* (Den Haag 1994) 102.

ingevoerd, meubilair, archieven en schrijfmachines waren op straat in brand gestoken. Maar ook op andere wijze werd geprotesteerd tegen de Sovjetactie: in de kerken werden speciale diensten gehouden in nagedachtenis aan de Hongaarse slachtoffers.

In Felix Meritis slaagden de belaagde communisten erin tussen alle aanvallen door een krant te maken. Daarin werd de Suezcrisis veroordeeld als koloniale oorlog en de gebeurtenissen in Hongarije als een opstand van fascistische die van de Russen hun verdiende loon kregen.¹⁰⁴

Eerlijk enthousiasme

De Waarheid was niet de enige krant die de volgende morgen berichtte over de opstandige zondag, maar week qua inhoud volledig af van de woedende toon van de andere kranten, waarin opnieuw de vergelijking met Tweede Wereldoorlog werd gemaakt, zoals in Trouw 'Hij herinnerde ons aan de gruwelijke dagen der Duitse bezetting'.¹⁰⁵ De emoties liepen ook in de kranten hoog op. 'Vertoornd keek het Westen toe. Miljoenen mensen in de vrije wereld zaten met gebalde vuisten en een brok in de keel aan hun radiotoestel gekluisterd om de sombere berichtgeving te volgen.'¹⁰⁶ Ook over rellen van de vorige dag in de stad waren de kranten duidelijke. De Telegraaf plaatste boven een foto van een communist die in elkaar werd geslagen de kop 'Waarheidman de waarheid gezegd'. Algemeen Handelsblad noemde de ongeregelde bij Felix Meritis 'diep gewortelde verontwaardiging'.¹⁰⁷

In andere steden was het eveneens onrustig. Bij de Sovjetambassade in Den Haag vochten demonstranten met de politie, later verplaatsten de rellen zich naar de kantoren van de CPN en de EVC. In Rotterdam werd gedemonstreerd bij het CPN-kantoor aan de Heemraadsingel, waarbij enkele duizenden mensen aanwezig waren. In Utrecht was niet alleen het kantoor van de CPN doelwit van vernielingen door een groep van ruim honderd woedende demonstranten, ook werden twee winkels van CPN-leden vernield. Net als in Amsterdam was ook in Utrecht de politie afwachtend. Volgens het

¹⁰⁴ Hans Olink, *In strijd met de waarheid*, 73-79.

¹⁰⁵ Ibidem, 82.

¹⁰⁶ *Het Parool* 'Met smart en schaamte' 6 november 1956.

¹⁰⁷ Hans Olink, *In strijd met de waarheid*, 84.

politierapport zouden de aanwezige agenten ‘niet opgewassen zijn tegen de groep en konden zij de vernielingen niet voorkomen’.¹⁰⁸

In Amsterdam hielden de rellen rondom Felix Meritis en de aanvallen op het gebouw de volgende dag aan, maar dit keer was er meer politie op de been die moest voorkomen dat de situatie uit de hand zou lopen zoals de dag ervoor. De stad was echter alles behalve gekalmeerd. Aan het eind van de middag verzamelden zich duizenden mensen op de Dam die de verbreking van diplomatieke betrekkingen met de Sovjet-Unie eisten en die een oproep tot interventie deden aan de Verenigde Staten. Diezelfde avond vulde de Dam zich met demonstranten die gehoor gaven aan oproepen die die ochtend in de krant waren te lezen. ‘Ontelbaar velen’, naar schatting meer dan dertigduizend mensen, waren aanwezig op gezamenlijk initiatief van verschillende politieke partijen die voor de gelegenheid de handen ineen hadden geslagen.¹⁰⁹

De betogers gooiden die avond nog wat olie op het vuur, zoals PvdA-voorzitter Evert Vermeer die op een bijeenkomst in Enschede zei ‘In de Waarheid van 27 oktober werd de hoop uitgesproken dat het gelukken zou snel af te rekenen met het gespuis in Hongarije. Met dit gespuis waren de opstandelingen bedoeld en daaruit blijkt zonneklaar de medeverantwoordelijkheid van de Nederlandse CPN voor wat in Hongarije is gebeurd. Daarom kleeft er bloed ook aan de handen van de Nederlandse communisten en al wie na zondag deze handen nog drukt, staat medeschuldig aan moord en verraad’.¹¹⁰ Nederland stond als één man achter de Hongaren, niet alleen met het protest op de Dam, maar ook in de Nederlandse huiskamers waar op de radio en op tv in uitgebreide journaals werd bericht over het lot van ‘het onderdrukte volk der Hongaren’. Die avond braken opnieuw rellen uit in de stad. De belegerde communisten in Felix Meritis kregen hulp van 127 Groningse partijgenoten, voornamelijk uit Finsterwolde. In totaal bevonden zich zo’n 350 mensen in het gebouw. Het protest tegen de Nederlandse communistische partij ging niet alleen op een gewelddadige manier. Velen uitten hun onvrede door het abonnement op *De Waarheid* en communistische tijdschriften op te zeggen.¹¹¹

¹⁰⁸ Duco Hellema, ‘Rock ’n roll in de aanval’ 103.

¹⁰⁹ *De Tijd*, ‘Massale protestdemonstraties in het gehele land’ 7 november 1956.

¹¹⁰ *De Tijd*, ‘Massale protestdemonstraties in het gehele land’ 7 november 1956.

¹¹¹ Hans Olink, *In strijd met de waarheid*, 109-111.

Zowel zondag als maandag waren de Nederlanders hun beheersing even kwijt. Zowel pers als politiek oordeelde over de rellen op maandag anders dan over de ‘demonstraties’ op zondag. De ongeregeldheden op zondag waren volgens de Amsterdamse hoofdcommissaris van politie Van der Molen ‘een spontane reactie op het gebeurde in Hongarije’. De rellen op maandag waren volgens hem echter veroorzaakt door ‘op relletjes beluste jongeren’. Ook in kranten werden de protesten van zondag positiever beoordeeld dan die van maandag, waarbij ‘herrieschoppers meenden dat alles geoorloofd was’.¹¹²

Het Parool sprak over de ongeregeldheden van zondag van ‘opgekropte woede’ die zich ontladde tegen communisten,¹¹³ en noemde het ‘begrijpelijke uitingen van diepe verontwaardiging’. De gesneuvelde ruiten van Felix Meritis en de ‘paar flinke klappen moesten degenen, die zo de rekening gepresenteerd kregen, maar voor lief nemen; zij hadden de afstraffing dubbel en dwars verdiend’.¹¹⁴ Maar de relletjes van maandag waren volgens de krant ‘van een heel ander karakter’, waar ‘de verontwaardiging over de gebeurtenissen in Hongarije slechts weinig meer (mee) te maken had’.¹¹⁵ Hellema concludeert in zijn artikel ‘Rock ’n roll in de aanval’ dat de rellen vooral kunnen worden beschouwd als een voorbode van de jeugdige anti-autoritaire opstandigheid, die pas in het begin van de jaren zestig echt doorzet.¹¹⁶ Ook Hans Olink beschouwt de rellen van november 1956 als een begin van een nieuw tijdperk, waarin de jeugd vaker de aanval zou kiezen.¹¹⁷

In de ministerraadvergadering van 5 november noemde Drees de rellen on-Nederlands, maar begrijpelijk. Een verzoek van een Tweede Kamerlid om de politie op te dragen meer bescherming te verlenen werd door de minister-president afgewezen. Drees vond dat de politie in de grote steden sterker moest optreden. Het was aan de burgemeesters van de steden om de politie ‘beter in de hand te houden’, vond minister Staf.¹¹⁸ Daarmee was voor de regering de zaak afgedaan. Maar de verontwaardiging over Hongarije en de woede tegen de communisten en de Sovjet-Unie was weldegelijk aanwezig, net als de

¹¹² Duco Hellema, ‘Rock ’n roll in de aanval’ 111.

¹¹³ *Het Parool* ‘Opgekropte woede ontladde zich tegen communisten’ 5 november 1956.

¹¹⁴ *Het Parool* ‘Zo niet’ 7 november 1956.

¹¹⁵ *Het Parool* ‘Zo niet’ 7 november 1956.

¹¹⁶ Duco Hellema, ‘Rock ’n roll in de aanval’ 114.

¹¹⁷ Hans Olink, *In strijd met de waarheid*, 102.

¹¹⁸ Notulen ministerraadvergadering 5 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, inventarisnummer 2.02.0502.

angst voor het rode gevaar. Dit was onder meer te merken in het Tweede Kamerdebat op 8 november. Alle leden, met uitzondering van de CPN-leden, waren het eens over één ding: vreedzame co-existentie was ‘een gevaarlijke illusie’.¹¹⁹

Vanuit de samenleving werd er gul gegeven voor de slachtoffers van de Hongaarse opstand. De Nederlandse communisten werden gemeded, er kwam een oproep om de Tweede Kamer vrij te maken van ‘communistische smetten’. Aan de oproep werd geen gehoor gegeven, de gekozen communisten werden beëdigd in het nieuwe parlement. Van harte ging het niet. De communistische parlementsleden werden ervan beschuldigd bloed aan de handen te hebben.¹²⁰ In die woelige dagen in november kende men maar twee kanten: goed en fout.

Met oog voor de menselijke kant van het verhaal

De Nederlandse regering was ten aanzien van de Hongaarse aanzienlijk behoudender dan de Nederlandse media. Eind oktober, toen de opstand in volle gang was, volhardde het bureau Oost-Europa van het ministerie van Buitenlandse Zaken in scepticisme. Het bureau stond wantrouwend tegenover Nagy, die immers een communist was, en meende dat alleen met Westerse steun een omwenteling echt zou kunnen plaatsvinden. Maar van Westerse steun vanuit de regering leek geen sprake, niet in Nederland en ook niet in andere Westerse landen. Ook de Verenigde Staten wilden geen steun toezeggen aan de Hongaren te helpen, niet vanuit de eigen regering en niet vanuit de Verenigde Naties. De roep van de regering-Nagy om hulp was tevergeefs.

Op 29 oktober besprak de Nederlandse ministerraad de opstand in Hongarije. Minister Luns concludeerde dat het oorlogsgevaar voor Nederland van Russische kant minder was geworden door de gebeurtenissen in Hongarije. Minister-president Drees noemde de gebeurtenissen in de satellietlanden van ‘wereldhistorisch belang’ en meende dat de kans van een regelrechte aanval van Rusland op het Westen, die Drees altijd al onwaarschijnlijk had geacht, ‘thans nog verder weg’ was. Maar wat zou Nederland moeten en kunnen doen bij een eventueel ingrijpen van het Sovjetleger? Minister Luns zei hierover ‘oog voor deze menselijke kant van de zaak’ te hebben, maar nu de grote landen, zoals Amerika en Engeland niets deden, was het voor Nederland echter ook

¹¹⁹ Duco Hellema, *1956*, 198.

¹²⁰ Hans Olink, *In strijd met de waarheid*, 139.

moeilijk in te grijpen. Bovendien, meende Luns, maakte de verhouding tussen Rusland en de satellieten het mogelijk, dat de betrokken regeringen Russische hulp kunnen inroepen tegen opstanden.¹²¹ En hiermee sloot Luns zich aan bij de mening van de Westerse grootmacht Amerika, die de invloed van het Kremlin in Oost-Europa erkende.¹²²

De hulp die Nederland wél kon bieden, was het opvangen van Hongaarse vluchtelingen. In oktober en november verlieten ongeveer tweehonderdduizend Hongaren hun vaderland. De Nederlandse regering toonde zich echter weinig enthousiast om deze vorm van hulp te bieden. Op 5 november stelde Drees voor om duizend vluchtelingen op te vangen. Belangrijk was daarbij dat de financiering van de hulpverlening in de eerste plaats uit particuliere inzamelingen moest komen, omdat anders ‘men hetzelfde [zou] krijgen als na de watersnood toen voor het particuliere geld naar bestemmingen moest worden gezocht omdat de overheid veel schade had vergoed’.¹²³

Op 19 november werd besloten om het aantal vluchtelingen met duizend te verhogen. Dit ging niet zonder slag of stoot. Vooral Drees had grote moeite met de verdubbeling van het aantal vluchtelingen. Onder meer vanwege de schaarste op de arbeidsmarkt ging de premier wel akkoord. Toen echter een week later opnieuw een verzoek kwam om een trein met Hongaren op te nemen, ging Drees alleen akkoord onder de voorwaarde dat deze mensen slechts tijdelijk in Nederland zouden blijven. Uiteindelijk ving Nederland in totaal ongeveer 3.500 Hongaren op. De inzameling van particulieren was succesvol, zodat er voldoende financiële middelen waren om deze mensen op passende wijze te ontvangen. De meeste Hongaren die naar Nederland kwamen waren alleenstaande mannen, waar de regering om had gevraagd.¹²⁴ Door verschillende auteurs wordt de houding van de Nederlandse regering en van Drees in het bijzonder omschreven als ‘een zuinige boekhouder’. Zowel vanwege het aantal vluchtelingen dat Nederland uiteindelijk opving, (waarbij Drees zelfs meende dat ‘elke vermeerdering van de

¹²¹ Notulen Ministerraadvergadering 29 oktober 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, inventarisnummer 2.02.0502.

¹²² Duco Hellema, 1956, 169-175.

¹²³ Notulen Ministerraadvergadering 5 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, inventarisnummer 2.02.0502.

¹²⁴ Duco Hellema, ‘Nederland en de crisis van 1956’ in: *Vrede en veiligheid. Tijdschrift voor internationale vraagstukken*. (Jaargang 35 nummer 3 2006) 315-316.

bevolking [...] noodlottig [zou zijn]’) als de manier waarop de opvang gefinancierd werd, waarbij de kern van de financiën werd gevormd door particuliere middelen.¹²⁵

De Nederlandse regering was, ondanks de terughoudendheid wat betreft de opvang van vluchtelingen, wel verontwaardigd over het bloedige ingrijpen. ‘Wij weten, dat wij onmachtig zijn, daadwerkelijk te helpen’, zei Drees op 6 november. Op de ministerraadvergadering van 5 november werd wel een aantal besluiten genomen om deze verontwaardiging te uiten. De vlaggen op rijksgebouwen werden halfstok gehangen en ‘van bevolkingszijde was in ruime mate gevolg gegeven aan de oproep om hetzelfde te doen’. De regering besloot om niet te verschijnen op de receptie van de Russische ambassadeur ter viering van de Oktoberrevolutie. De ambtenaren van de Nederlandse Spoorwegen, de KLM en andere overheidsondernemingen werden eveneens verzocht om niet naar de receptie te gaan.¹²⁶

Drees was geen voorstander van het terugroepen van de ambassadeur of het verbreken van diplomatieke betrekkingen, want diplomatieke betrekkingen impliceerden geen goedkeuring van het regeringsstelsel van de betreffende staat en nog minder ‘dat men de agressieve handelingen van het daar heersende regime bewilligt.’¹²⁷ In de ministerraadvergadering van 5 november werd besloten geen economische sancties tegen Rusland te nemen, omdat de kans dat hiermee juist de satellietstaten het meest getroffen zouden worden te groot werd gevonden. Drees zag ook niets in het wijzigen van de economische betrekkingen met de landen achter het ijzeren gordijn, hij en zijn ministers meenden dat ‘men niet op het gevoel van het ogenblik moet handelen’¹²⁸.

Wel waren de ministers erover eens dat culturele en sportieve contacten met Rusland niet konden plaatsvinden. Daarom werd besloten dat een voetbalwedstrijd tegen een Russisch voetbalelftal, dat op uitnodiging van de KNVB naar Nederland zou komen, niet door kon gaan. De beslissing of een ijshockeywedstrijd tegen Polen door moest gaan was moeilijker. De ijshockeybond wilde de wedstrijd laten doorgaan, maar aangezien de Poolse regering steun toe had gezegd aan de Sovjetregering, was dit een

¹²⁵ M. Bootsma, “‘Ongure elementen’? Nederland en de Hongaarse vluchtelingen, 1956” in: Bob de Graaff en Cees Wiebes (red.) *Hun crisis was de onze niet. Internationale crises en binnenlandse veiligheid 1945-1960* (Den Haag 1994) 98-99. Ook: Duco Hellema, *1956*, 201-207.

¹²⁶ Notulen Ministerraadvergadering 5 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, inventarisnummer 2.02.0502.

¹²⁷ Duco Hellema, *1956*, 186-189.

¹²⁸ Notulen Ministerraadvergadering 5 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, inventarisnummer 2.02.0502.

moeilijke beslissing die uiteindelijk over werd gelaten aan de burgemeester van Den Haag, waar de wedstrijd gespeeld zou worden.¹²⁹

Op 19 november werd besloten de sportieve en culturele banden met de Sovjet-Unie te bevriezen. Hellema concludeert echter in zijn boek dat de sanctiemaatregelen tegen Moskou niet echt indrukwekkend waren. Er was slechts korte tijd sprake van een westerse boycot van Russische recepties. Niet alle Westerse landen namen de boycot op cultureel gebied erg serieus, Parijs maakte bijvoorbeeld graag een uitzondering voor het Russische ballet. Binnen enkele weken was er niets meer over van de zogenaamde ‘receptieoorlog’¹³⁰ In de vergadering van 5 november kwam de deelname aan de Olympische Spelen kort ter sprake. Drees stelde voor dat de regering een afwachtende houding zou aannemen ten aanzien van eventuele deelname. De beslissing om al dan niet te gaan werd geheel aan het Nederlands Olympisch Comité overgelaten.¹³¹

¹²⁹ Notulen Ministerraadvergadering 5 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, inventarisnummer 2.02.0502.

¹³⁰ Duco Hellema, *1956*, 186-189.

¹³¹ Notulen Ministerraadvergadering 5 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag inventarisnummer 2.02.0502.

2.3

Boycot!

De golf van woede die Nederland die eerste dagen van november in de greep hield, was van korte duur. Maar in die korte tijd manifesteerde de verontwaardiging over het Sovjetoptreden zich in alle lagen van de samenleving. Ook in sportieve kringen bleek er al snel de behoefte te bestaan ‘iets te moeten doen’. Een klein land wilde een groot gebaar maken. De vraag was: had het zin ‘op sportvelden, in zalen en zwembassins de beste gaven van onze vertegenwoordigers te doen meten met die van vertegenwoordigers van landen, die onze heiligste overtuigingen reeds lang met voeten treden’?¹³²

NOC-voorzitter Mr. J. Linthorst Homan opende op 6 november een buitengewone algemene vergadering en stelde in zijn openingswoord voor om de Nederlandse Olympische ploeg terug te trekken. De oproep van Linthorst Homan was emotioneel, hij de nadruk legde op de nationale waardigheid van Nederland. ‘Hoe zouden wij het zelf vinden wanneer bij gruwelijke uitmoording van ons volk een ander zou zeggen dat de sport daar boven staat?’ Het Internationaal Olympisch Comité stuurde de dag voor de vergadering een telegram, waarin de Olympische gedachte duidelijk naar voren kwam: de toenadering van verschillende volkeren, sport en het Olympische ideaal moeten boven de politiek staan. Die toenadering van volkeren, daar ging het echter volgens Linthorst Homan niet om, de gebeurtenissen afdoen als een politiek meningsverschil vond hij ‘halfzacht’: ‘Wij zijn wel sportief, maar wij zijn niet halfzacht’.¹³³

De voorzitter van het NOC zag zich gesteund in diverse telegrammen die na het nieuws over het bloedbad in Hongarije zijn kantoor binnenstroomden. Het bondsbestuur van de Nederlandse Culturele Sportbond sprak ‘zijn afschuw uit over de onmenselijke Russische inmenging in de Hongaarse vrijheidsstrijd’ en was ‘met diepe deernis vervuld van het onnoemelijk grote leed, dat over het Hongaarse volk is uitgestort’. De

¹³² Openingswoord van de Buitengewone Algemene Vergadering van het NOC op 6 november 1956, uitgesproken door de Voorzitter Mr. J. Linthorst Homan, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

¹³³ Openingswoord van de Buitengewone Algemene Vergadering van het NOC op 6 november 1956, uitgesproken door de Voorzitter Mr. J. Linthorst Homan, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

Sportbond riep de Nederlandse sportwereld op ‘met klem zijn verontwaardiging te uiten tegen de overweldiging van het kleine Hongaarse volk en de deelname aan de Olympische Spelen in te trekken’, omdat ‘geen mens zich mag veroorloven samen met de met bloed bevlekte Russische vlag en zijn draagsters en dragers te verblijven op een plaats, waar vrijheid basis is, waar sportieve geest zal heersen, waar waardering de grondslag moet zijn en het streven naar geluk der mensheid geldt.’ Sport en politiek konden volgens de Sportbond niet los van elkaar worden gezien wanneer ‘de menselijke waardigheid wordt aangetast.’¹³⁴

De Nederlandse Christelijke Sport Unie en de Katholieke Sportbond lieten eveneens weten diep verontwaardigd te zijn door de ‘verraderlijke moordaanslag op het volk van Hongarije’ en vroegen om het terugroepen van de Nederlandse delegatie wanneer uitsluiting van de Russische ploeg niet zou lukken.¹³⁵ De bonden werden in hun oproep gesteund door de overkoepelende organisaties van de verschillende takken van sport, zoals de Nederlandse Krachtsportbond, de Koninklijke Nederlandse Wielrenunie, de gymnastiekbond en de KNSB, maar ook door verenigingen die niet direct te maken hadden met deelname aan de Olympische Spelen, zoals de katholieke jeugdraad voor Nederland (waarin verenigd alle landelijke Katholieke Jeugdorganisaties en de Katholieke Sportbond), de oudste Zaanse voetbalvereniging, de beweging van Europese federalisten, de bevolking van Assen namens alle inwoners van Drenthe en de paters karmelieten van het klooster de Grundel te Hengelo. Niet alleen trok heel Nederland zich het lot van de Hongaren aan, bovendien leek iedereen ervan overtuigd dat deelname aan de Spelen een verraad zou zijn tegen het arme Hongaarse volk. Telegrammen voor deelname, met een boodschap om sport en politiek gescheiden te houden, zijn nauwelijks te vinden in het archief van het NOC.¹³⁶

Linthorst Homan zag zich in zijn voornemen om de Nederlandse Olympische ploeg terug te trekken gesteund door zowel de sportbonden als door diverse leden van de Nederlandse samenleving. Uit de notulen van de bestuursvergadering van 6 november

¹³⁴ Verklaring van de Nederlandse Culturele Sportbond, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 515.

¹³⁵ Telegram van de Nederlandse Christelijke Sport Unie en de Nederlandse Katholieke Sportbond van 4 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 515.

¹³⁶ Zie de diverse telegrammen, postkaarten en brieven vanuit de Nederlandse samenleving, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 515.

blijkt, dat alle bestuursleden het eens waren met het voorstel om niet mee te doen aan de Spelen. Alleen het bestuurslid jonkheer L.J. Quarles van Ufford wilde die beslissing overlaten aan de betrokken bonden afzonderlijk.¹³⁷

Een van de bestuursleden had voor de vergadering contact opgenomen met het IOC in Lausanne, waaruit bleek dat geen enkel ander land zijn inschrijving had teruggetrokken. Er was niets bekend over landen die dit zouden overwegen. Ook het Belgisch Olympisch Comité zag geen verband tussen het neerslaan van de Hongaarse opstand en terugtrekking van de Spelen en had dit laatste dan ook niet overwogen.¹³⁸ Linthorst Homan had zelf contact opgenomen met ‘enkele regeringsinstanties’. Hierover meldde hij op de vergadering dat de Nederlandse regering de beslissing over deelname aan de Spelen ‘uiteraard geheel aan het NOC’ overliet, ‘doch het zou worden toegejuicht indien zou worden besloten niet te gaan’.¹³⁹ Opvallend is dat de Nederlandse regering zelf pas op 19 november besloot tot het (tijdelijk) verbreken van de sportieve en culturele banden met de Sovjet-Unie,¹⁴⁰ nadat zij op 5 november had besloten dat de beslissing om al dan niet naar Melbourne te gaan geheel aan het NOC werd overgelaten.¹⁴¹ Hoewel in de ministerraadvergadering dus besloten werd geen officieel advies aan het NOC te geven, werd tegen Linthorst Homan gezegd dat een boycot door de regering zou worden toegejuicht.

Verlaat allen Olympisch Dorp

Hoewel reglementair het bestuur van het NOC over deelname aan de Spelen besliste en al na de bestuursvergadering een besluit had genomen, wilde het comité het oordeel van de leden van de verschillende sportbonden aanhoren. Diezelfde avond 6 november werd een Buitengewone Algemene Vergadering belegd waarbij de leden aanwezig waren. Het algemene oordeel van de verschillende sportbonden was, dat het besluit deelname

¹³⁷ Notulen van de Bestuursvergadering van 6 november 1956 te 17.00 uur in Hotel De Witteburg te 's Gravenhage, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

¹³⁸ Notulen van de Bestuursvergadering van 6 november 1956 te 17.00 uur in Hotel De Witteburg te 's Gravenhage, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

¹³⁹ Notulen van de Bestuursvergadering van 6 november 1956 te 17.00 uur in Hotel De Witteburg te 's Gravenhage, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

¹⁴⁰ Duco Hellema, 1956, 186.

¹⁴¹ Notulen Ministerraadvergadering van 5 november 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag inventarisnummer 2.02.0502.

in te trekken een goed besluit zou zijn. ‘Nederlands is klein, maar heeft getoond groot te kunnen zijn’; men leek trots op de stap die men zette. Slechts één spreker, de heer De Wit die namens het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Watersportverenigingen aanwezig was, was van mening dat de Nederlandse uitzending naar Melbourne wél moest doorgaan. ‘Ondanks Hongarije moet Nederland door deelneming aan de Spelen helpen de zaak weer in het rechte spoor te doen komen.’ Hij veranderde echter zijn gekozen koers na een schorsing. Bij hervatting van de vergadering meldde De Wit dat hij, na een gedachtewisseling met bestuurslid Van der Giessen, het besluit van het NOC toch huldigde en aldus meevoer in de richting van de anderen.¹⁴²

Het besluit om niet te gaan bleef dus gehandhaafd. Er werd ook besloten om een bedrag van f 100.000 beschikbaar te stellen voor de Hongaarse slachtoffers. Opvallend is hoe weinig er gesproken werd over de sporters die zich voorbereid hadden op een van de belangrijkste wedstrijden van hun carrière. Slechts in de toespraak van Linthorst Homan, voorgelezen aan het begin van de avond, werd kort gesproken over de ‘anticlimax, welk een tragiek bijna, moet zich afspelen in dat jonge gemoed, dat zich gaaf had gericht op het hoogste wat in sport mogelijk is.’¹⁴³ Uit het telegram dat na de razendsnelle beslissing naar Melbourne werd gestuurd, waar Eef Kamerbeek en drie andere atleten al aangekomen waren, bleek eveneens dat er weinig inzicht was in de gevoelens van de sporters: ‘Buitengewone algemene vergadering besloot Nederlandse Olympische deelneming terugtrekken vanwege Hongarije stop Verlaat allen Olympisch Dorp zoek elders onderdak stop Draag burgerkleding indien onmogelijk verwijder badge (...) sorry sterkte’.¹⁴⁴

NOC-official Wim van Zijll las het telegram aan de vier atleten in Melbourne voor. Voor het tv-programma *Andere Tijden* zei Van Zijll in 2000 over dat telegram: ‘Een dwaas telegram! Ik herinner me nog dat ik naar de ontbijttafel ging met dat telegram in mijn handen om ze dat mee te delen. Ik had zoveel lood in mijn schoenen dat ik amper

¹⁴² Notulen van de Buitengewone Algemene Vergadering op 6 november 1956 te 20.00 uur in het hoofdgebouw van de te 's Gravenhage, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

¹⁴³ Openingswoord van de Buitengewone Algemene Vergadering van NOC op 6 november 1956, uitgesproken door de Voorzitter Mr. J. Linthorst Homan, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

¹⁴⁴ Telegram van NOC aan atleten in Melbourne, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

kon praten.”¹⁴⁵ In een rapport uit 1956 over de krappe maand die Van Zijll en de vier atleten in Melbourne doorbrachten schreef hij dat deze vier sporters ‘misschien wel de meest schrijnende teleurstelling moeten verwerken van alle leden van de Nederlandse Olympische Ploeg’.¹⁴⁶ Kamerbeek dacht toen het telegram werd voorgelezen heel kort dat het om een grap ging, eentje waar hij niet om kon lachen.¹⁴⁷ Eveneens in Andere Tijden kwam oud-NOC-secretaris en penningmeester J.N. Van den Houten aan woord. Hij was het die het telegram had geschreven. “Dan had ik dat destijds toch wel wat vriendelijker, wat menselijker mogen formuleren. Zoiets doe je toch niet met sporters.”¹⁴⁸

De beslissing werd goed begrepen en gewaardeerd door de Nederlandse media. Linthorst Homan werd geprezen om zijn toespraak aan het begin van de vergadering. ‘De woorden van dr. Linthorst Homan drongen door in hoofd en hart van alle vertegenwoordigers van alle sportbonden en vonden haar weerklank. Zij vaagden gevoelens van spijt en grote teleurstelling na zo lange, moeilijke voorbereiding en zovele, nu vergeefs gebrachte offers, weg. (...) Het was een besluit, het NOC, de sportbonden waardig.’¹⁴⁹ De Volkskrant zou het onwaardig hebben gevonden als Nederland zich op sportgebied op één lijn met Rusland had gesteld. ‘Ook al zou later blijken, dat ons land eenzaam in zijn standpunt is, dan nóg dient men respect te hebben voor dit dapperen en verstandige besluit, dat – om de woorden van de vertegenwoordiger der Christelijke Sportunie te gebruiken – een gouden plak waard is.’¹⁵⁰ Chef de mission van de Nederlandse ploeg Kerdel stond aan het eind van de vergadering stil bij de Nederlandse sporters. ‘Men heeft zich gerealiseerd wat dit betekent voor de deelnemers. Juist het offer door hen gebracht, geeft inhoud aan dit besluit.’ Om de pijn voor de sporters te verzachten stelde Kerdel voor om ‘deze sportjongens en –meisjes in hun eigen sport in wedstrijden hun kunnen te doen tonen voor hetzelfde doel, namelijk voor het getroffen Hongaarse volk.’¹⁵¹

¹⁴⁵ <http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/28994219/>.

¹⁴⁶ ‘Rapport van de reis naar Melbourne en terug en het verblijf aldaar’ door W. van Zijll, december 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁴⁷ Interview Eef Kamerbeek, Waalre 11 januari 2007

¹⁴⁸ <http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/28994219/>.

¹⁴⁹ *Algemeen Handelsblad*, ‘Waardig besluit’ 7 november 1956.

¹⁵⁰ *De Volkskrant* ‘Geen ontmoeting in de sport waardig’ 7 november 1956.

¹⁵¹ Notulen van de Buitengewone Algemene Vergadering op 6 november 1956 te 20.00 uur in het hoofdgebouw van de te ’s Gravenhage, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993,

Het leek de vier vroegkomers in Melbourne geen troost te geven. Zij belandden, nadat ze met Van Zijll het Olympisch Dorp hadden verlaten, in een wervelwind van aandacht: ‘er werd zware druk op ons uitgeoefend, wereldpers en radio achtervolgden mij. Particulieren deden mij en ook wel de leden van de ploeg afzonderlijk de meest fantastische aanbiedingen. Een delegatie van drie Japanners kwam mij 9 november des avonds bezoeken en bood namens de Japanse atleten en journalisten volledige adoptie van de ploeg tot 1 januari 1957.’¹⁵² Het kleine groepje kreeg allerlei aanbiedingen onder te duiken om zodoende alsnog de Spelen bij te kunnen wonen, maar ‘de vier jonge mensen hebben hun houding voortreffelijk weten te bewaren’.¹⁵³ Dat de teleurstelling ook bij de sporters die nog niet naar Australië waren afgereisd eveneens groot was, blijkt uit het korte telegram van de wielerploeg: ‘verzoek met klem herziening van genomen besluit. Leden Olympische wielerploeg’¹⁵⁴

Eef Kamerbeek weigerde in eerste instantie, tegen de plannen van het NOC in, om Melbourne te verlaten. Hij wilde, nu hij niet als deelnemer bij de Spelen mocht zijn, dan tenminste als toeschouwer aanwezig zijn. Het NOC deed haar best om de ongehoorzame atleet terug naar Nederland te krijgen. Per telegram werd hem verboden als toeschouwer aanwezig te zijn, en wanneer hij bij zijn besluit zou blijven zou zijn ticket worden ingenomen.¹⁵⁵ Het was uiteindelijk Kamerbeeks moeder die hem op het vliegtuig kreeg. Op de dag van de opening van de zestiende Olympische Zomerspelen arriveerde Kamerbeek op het vliegveld in Melbourne. Daar aangekomen ving hij een glimp op van de Engelse Prins Philip, die de Spelen zou openen. Vanuit het opstijgende vliegtuig zegt Kamerbeek uitzicht gehad te hebben op de stad en het Melbourne Cricket Stadium, waar de Spelen op dat moment werden geopend.¹⁵⁶

toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 516.

¹⁵² ‘Rapport van de reis naar Melbourne en terug en het verblijf aldaar’ door W. van Zijll, december 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁵³ ‘Rapport van de reis naar Melbourne en terug en het verblijf aldaar’ door W. van Zijll, december 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁵⁴ Telegram van de wielerploeg aan NOC, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 517.

¹⁵⁵ ‘Rapport van de reis naar Melbourne en terug en het verblijf aldaar’ door W. van Zijll, december 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁵⁶ Interview Eef Kamerbeek, Waalre 11 januari 2007.

De 59 sporters die zich hadden voorbereid op de belangrijkste wedstrijd van hun carrière, zagen in één klap, of eigenlijk in één avond, hun droom in duigen vallen. Meer dan de helft van hen, 31 in totaal, zou later nooit deelnemen aan een Olympische Spelen. Een van hen was de atlete Puck van Duyn-Brouwer. Zij was een van de vier atleten die al in Melbourne aanwezig waren. Ook zij geloofde het telegram, voorgelezen aan de ontbijttafel in eerste instantie niet.¹⁵⁷ Aan haar carrière kwam een einde na de teleurstelling van Melbourne, want ze had altijd gezegd: “eerst Melbourne, dan baren”. Voor ze haar ‘gouden medailles’, haar twee zoons, kreeg, haalde ze de woede van menig Nederlander op de hals door te verklaren dat zij ‘bitter teleurgesteld’ was door de beslissing om de Nederlandse ploeg terug te trekken. ‘Ik vind het hele idee van het vermengen van sport met politiek gewoon belachelijk. Wij hebben allemaal hard getraind en zijn nu gespannen en in Olympische vorm.’¹⁵⁸ Vanuit Nederland werd haar vanwege deze uitlatingen toegewenst dat zij onder een Russische tank kwam te liggen.¹⁵⁹

In Melbourne leek er een stuk minder begrip te zijn voor het controversiële besluit. Het bericht was ‘ingeslagen als een bom’ volgens het *Parool*, en de Australische leiding van het Olympisch dorp was niet alleen teleurgesteld, maar ook ‘kwaad om de onredelijke houding van Nederland’.¹⁶⁰ De Nederlandse consul in Melbourne, Mr. G.J.A. Veling, schreef in een brief de Consul-Generaal in Sydney dat er vanuit het organiserende comité teleurgesteld gereageerd werd. “De minister of labour and national service, de honourable Harold Holt, liet zich tijdens een ontmoeting nogal bewogen gaan. Zijn woorden kwamen erop neer dat hij een dergelijk besluit van Nederland nooit had verwacht, noch kon begrijpen ondanks de gegeven toelichting. Mijn Duitse collega de heer Sarrazin drukte tegenover mij zijn bewondering uit voor de houding van het NOC.”¹⁶¹

Ook Veling zelf reageerde teleurgesteld over de beslissing van het NOC. Op 7 november, toen het nieuws in Melbourne bekend werd, zei Veling tegen een

¹⁵⁷ <http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/28994219/>.

¹⁵⁸ *De Tijd*, ‘Nederland niet naar de Olympische Spelen’ 7 november 1956.

¹⁵⁹ Peter Brusse, ‘Burgerkleding’ *Volkskrant* 14-10-2006.

¹⁶⁰ *Het Parool* ‘Australië geschokt door NOC-telegram’ 7 november 1956.

¹⁶¹ Rapport van de consul Mr. G.J.A. Veling aan de heer Consul-Generaal der Nederlanden te Sydney op 20 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

Nederlandse correspondent: “Ik ben zeer teleurgesteld. Ik kan geen commentaar geven omdat ik de beweegredenen niet ken. De niet-deelneming van Nederland zal een slechte indruk op Australië maken.”¹⁶² In Nederland werd hier vervolgens woedend op gereageerd. Mensen vroegen zich in ingezonden brieven af wie ‘deze meneer Veling’ is en ‘waar hij was tijdens de Duitse bezetting’: ‘Toch zeker niet in het onderdrukte Holland met zijn terreur.’¹⁶³ De eerste reactie van Veling viel bij zijn superieuren in Den Haag eveneens niet in goede aarde. Veling ging in een uitleg van twee kantjes door het stof om zijn misstap recht te zetten, waarbij de ANP-correspondent die zijn woorden optekende het moet ontgelden.¹⁶⁴

De teleurstelling van het organiserende comité in Melbourne waarover Veling berichtte, werd persoonlijk overgebracht naar de Nederlandse Ambassade in Canberra. ‘Mr. Kent Hughes, chairman of the Organizing Committee of the Olympic Games, kwam speciaal uit Melbourne over om mij te verwittigen van het besluit van het Nederlands Olympisch Comité om deelname aan de Spelen af te zeggen en om mij te verzoeken de Nederlandse regering namens hem, Kent Hughes, te berichten dat het Nederlandse besluit een grote teleurstelling was voor de Olympische autoriteiten te Melbourne. Hij vroeg of de Nederlandse regering alsnog bereid zou zijn haar invloed uit te oefenen op het Nederlands Olympisch Comité ter herroeping van het besluit, omdat ten eerste de Olympische gedachte immers is sport en politiek gescheiden te houden en ten tweede de Hongaarse ploeg nu zelf in Olympische spirit verklaard te hebben ondanks alles te zullen deelnemen.’¹⁶⁵ IOC-baas Avery Brundage zag geen enkele reden om niet deel te nemen aan de Spelen, voor geen enkel land. “Two thousand years ago the Greeks suspended all wars to take part in the games, today, these countries (de landen die niet deelnemen, waaronder Nederland) are suspending the games to take part in wars. We

¹⁶² Krantenknipsel uit *Het Vrije Volk* van 7 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁶³ Krantenknipsel van een ingezonden brief uit *Het Vrije Volk* van 7 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁶⁴ Rapport van de consul Mr. G.J.A. Veling aan de heer Consul-Generaal der Nederlanden te Sydney op 20 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁶⁵ Rapport van de consul Mr. G.J.A. Veling aan de heer Consul-Generaal der Nederlanden te Sydney op 20 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

have not made much progress in 2000 years.”¹⁶⁶ Het Amerikaanse team dacht er niet over tot een boycot over te gaan, en meende dat dit voor de Russen ook niet nodig was: “of course, let them compete, we’ll beat the hell out of them anyway”.¹⁶⁷

Niet alleen de sporters en de organisatie waren volledig verrast en diep teleurgesteld door het telegram, ook de Nederlandse immigranten reageerden zeer teleurgesteld en boos. D.J. van Wijnen, Hoofd Nederlands Informatie Bureau, weet de teleurstelling in Melbourne aan het gebrek aan informatie in eerste instantie. ‘In de eerste persberichten uit Nederland werd geen melding gemaakt van de gronden waarop de beslissing was genomen, zodat hier het gevaar bestond van een ‘vertekend’ beeld, waarbij de Australische gemeenschap concludeerde dat het een politieke beslissing betrof, die zeer ten nadele van het bevriende Australië zou werken. In Melbourne kring, waar een emotionele sfeer prevaleert, groeide zo aanvankelijk een stemming die voor Nederland niet gunstig was. Een beeld daarvan kan u zijn gegeven in het bekende en grotendeels onjuiste – en van weinig politiek begrip getuigend – telegram van de ANP correspondent De Wolff. Toen meer gegevens bekend werden brak meer begrip voor het Nederlandse standpunt door. De eerste reactie van de Australiër was over het algemeen ‘be fair, play the game’ want het gaat hier om de Olympische gedachte. Dat het Russische team een staatsteam is, dringt minder goed tot de gemeenschap hier door. Men staat nog zó ver van deze realiteit af.’¹⁶⁸

De reacties van de Australische officials en de Nederlandse immigranten waren volgens Van Zijll samen te vatten in vier punten. Ten eerste werd het besluit een politiek besluit genoemd, dat niets met sport te maken zou hebben. Ook de gift van een ton aan de Hongaarse vluchtelingen zou een politiek doel hebben. In Australië heerste de mening dat Nederland alleen door naar Melbourne te komen zou kunnen dienen als goed voorbeeld om de Olympische gedachte te redden. Het derde punt wees terug op de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn, waar Nederland wel aan had deelgenomen ondanks de jodenvervolging. Australië had zich op geen enkele wijze misdragen en zette zich juist in om alle landen bijeen te brengen. Nederland strafte zichzelf en

¹⁶⁶ Krantenknipsel uit *Daily Mirror Sydney* van 16 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁶⁷ Krantenknipsel uit *Daily Mirror Sydney*, 14 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁶⁸ Rapport van D.J. van Wijnen aan de Chef Directie Voorlichting Buitenlandse Zaken op 14 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

Australië door niet mee te doen aan de Spelen. Tot slot was men in Melbourne van mening dat Nederland in paniekstemming had gehandeld en dat het besluit de verhouding Nederland-Australië in de toekomst niet ten goede zou komen.¹⁶⁹

Het verbaasde Linthorst Homan niet dat Australië ‘verdrietig’ was over het wegblijven van Nederland. Hij benadrukte dat er geen sprake was van paniek, maar wel van ‘keiharde beslotenheid’ om geen Sovjet-Russische sportafgevaardigden te ontmoeten, ‘zelfs niet in het ons zo bevriende en door ons zo bewonderde Australië’. De gift van het NOC van honderdduizend gulden aan de Hongaarse vluchtelingen ‘politiek’ noemen, schoot de NOC-voorzitter in het verkeerde keelgat: ‘Wie onze gift aan de Hongaarse slachtoffers politiek noemt, is niet alleen in kilometers, maar ook in geest wel heel ver van Europa’.¹⁷⁰

Dit deed in Australië niet af aan de teleurstelling, zeker bij de Nederlandse immigranten. Sommigen waren zo teleurgesteld dat ze honderden kilometers aflegden om bij Van Zijll persoonlijk uitleg te vragen. Hij stond slechts een enkeling te woord. De reacties varieerden alleen van toon, niet van inhoud: ‘Het ligt niet op de weg van het NOC om een privé-oorlog te voeren tegen Rusland’, ‘Sinds wanneer is een Olympisch comité geroepen te spreken namens het gehele volk? De diplomatieke betrekkingen met Rusland blijven natuurlijk bestaan en volgende week zal men proberen zoveel mogelijk haring en boter aan de Russen te verkopen’¹⁷¹ ‘Apparently you are lacking of sporting spirit, could you not leave politics to politicians?’¹⁷²

Sportpolitici

De politiek overlaten aan politici, de sport overlaten aan de sporters. Het is een paradoxale stelling, want de organisatie van een evenement als de Olympische Spelen is doordrenkt van politiek. Voormalig IOC-voorzitter Lord Killanin zei dat 95 procent van zijn werk als voorzitter te maken had met nationale en internationale politiek.¹⁷³ De

¹⁶⁹ *Het Parool* ‘Australië geschokt door NOC-telegram’ 7 november 1956.

¹⁷⁰ *Het Parool* ‘Australië geschokt door NOC-telegram’ 7 november 1956.

¹⁷¹ ‘Rapport van de reis naar Melbourne en terug en het verblijf aldaar’ door W. van Zijll, december 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁷² ‘Rapport van de reis naar Melbourne en terug en het verblijf aldaar’ door W. van Zijll, december 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁷³ Alfred E. Senn, *Power, Politics, and the Olympic Games* (1999) x.

carrière van NOC-voorzitter Linthorst Homan stond eveneens in het teken van politiek. Voor de oorlog was hij commissaris van de koningin in Groningen geweest. Hij had met twee anderen de Nederlandse Unie opgericht, een organisatie die een eigen weg voor Nederland wilde uitstippelen maar de ‘erkenning van de gewijzigde omstandigheden’¹⁷⁴ – de bezetting door de Duitsers – nodig achtte. Linthorst Homan was van de drie leiders het meest toegeeflijk tegen Duitsland geweest. In de loop van de oorlog was Linthorst Homan overgestapt naar de kant van het verzet, maar zijn inzet voor de Nederlandse Unie kon nooit meer helemaal teniet worden gedaan. Het beïnvloedde zijn carrière na de oorlog. Hij belandde in de diplomatieke dienst, maar een hoge functie was niet meer voor hem weggelegd.¹⁷⁵

Als voorzitter van het NOC kon hij zijn bestuurlijke capaciteiten toch goed ontplooiën. Linthorst Homan besteed in zijn autobiografie “*Wat zijt gij voor een vent*” weinig aandacht aan de boycot van de Spelen. ‘Ik stond op het standpunt dat voor gezamenlijke sport iets minimaals nodig is dat nu met de Russen afwezig leek te zijn. Zo stelde ik mij bloot aan het verwijt dat ik ‘de politiek in de sport haalde’, doch zo zag ik het niet en zo zagen mijn meeste Nederlandse collega’s en de grote meerderheid van onze algemene vergadering het niet.’ Het IOC zag het wel zo, en Linthorst Homan werd op een vergadering in Evian door de Russische vertegenwoordiger op het matje geroepen, in het Russisch, waar de Nederlander ‘geen snars van verstond’. Maar hij begreep waar het om ging, en hij stond op om antwoord te geven. ‘Daar kwam echter niets van. [IOC-voorzitter] Brundage verklaarde dat in deze vergadering het Russisch geen officiële taal was. Daarmee was de zaak afgedaan.’¹⁷⁶

Een bestuursfunctie in het NOC ging voor velen samen met functies in andere (sport)organisaties. Zo keurde NOC-bestuurslid A. Paulen namens de internationale atletiekfederatie onder andere de sintelbaan. Hij zorgde ervoor dat hij zijn taak voor het begin van de Spelen had afgerond, zodat hij net voor de opening in het vliegtuig terug naar huis zat. Voor Quarles van Uffort gold dit niet. Hij reisde af naar Melbourne om zijn functie als voorzitter van de internationale hockeyfederatie, die daar haar congres

¹⁷⁴ Mr. J. Linthorst Homan, “*Wat zijt gij voor een vent*” (Assen 1974) 70.

¹⁷⁵ <http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/28994219/>.

¹⁷⁶ Mr. J. Linthorst Homan, “*Wat zijt gij voor een vent*”, 187-188.

hield, te vervullen. Van Zijll kwam op de terugreis naar Nederland ‘tot zijn grote verrassing’ Quarles van Ufford tegen in Bangkok.¹⁷⁷

Ook Paulen kwam zijn collega tegen, op het vliegveld in Melbourne. Paulen was woedend: “één ding kan bij ons niet worden rechtgezet en heeft grote verbittering gewekt, namelijk het arriveren van Quarles van Ufford op de dag, dat zij (de Olympische ploeg) in overeenstemming met het besluit van het NOC Melbourne verlieten. Waar wij ons onder de zwaarste omstandigheden, voor de Spelen begonnen, uit Melbourne terugtrokken, is het voor ons onbegrijpelijk, dat een NOC-bestuurslid rustig in Melbourne verschijnt met de mededeling, dat hij de gehele Spelen gaat bijwonen.”¹⁷⁸

De kranten stonden er vol van toen bleek dat Quarles van Ufford de gehele Spelen zou bijwonen, al was het niet als NOC-bestuurder. Paulen was zo furieus, dat hij in een gesprek met enkele teamleden onbesuisd opmerkte: “Ik heb hem gelukkig op Essendon (Melbourne) niet gezien, anders was mijn paraplu op zijn hoofd in stukken geslagen”.¹⁷⁹

Een heel andere vorm van politiek bedreven de Hongaarse emigranten in Australië. Zij voerden een propagandacampagne waarbij de Russen er hevig van langs kregen, met als doel hun voormalig landgenoten ervan te overtuigen dat het leven in het vrije Westen veel aangenamer is dan onder het juk van Moskou.¹⁸⁰ Het Hongaars Olympisch team vloog vanuit Praag naar Melbourne. Het team was naar Tsjecho-Slowakije gegaan toen het ernaar uitzag dat de Hongaarse opstand in het voordeel van Hongarije zou uitpakken. Eenmaal in Praag sloeg de Sovjet-Unie de opstand neer en kon het team niet meer terug naar Hongarije. In de Australische krant *The Sun* zei het Hongaarse team dat de Tsjechen dreigden de Olympische ploeg gevangen te zetten in een concentratiekamp als zij niet naar de Spelen zouden afreizen. Het Hongaarse team droeg bij aankomst in Melbourne rouwlintjes en verklaarden dat de Hongaarse nationale vlag en niet de

¹⁷⁷ ‘Rapport van de reis naar Melbourne en terug en het verblijf aldaar’ door W. van Zijll, december 1956, Algemeen Rijksarchief Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124, inventarisnummer 523.

¹⁷⁸ *Algemeen Handelsblad* ‘Ir. Paulen wraakt reis Quarles van Ufford’, 26 november 1956.

¹⁷⁹ Rapport van D.J. van Wijnen aan de ambassadeur in Canberra op 23 november 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁸⁰ Verslag over de Olympische Spelen in Melbourne door Hoofd Nederlands Informatie Bureau D.J. van Wijnen aan De Chef Directie Voorlichting Buitenland en cc naar Hr. Ms. Ambassadeur in Canberra op 20 december 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

communistic vlag moest wapperen. De teamleden stonden stil bij de dood van Istvan Hegedus, een Hongaarse tienkamper die op de Spelen in 1948 goud had gewonnen. Hij zou tijdens de opstand zijn vermoord.¹⁸¹

De Tsjechische emigranten probeerden op een andere wijze hetzelfde doel te bereiken. De Tsjechen hadden op de eerste dag van de Spelen op elk bed van een Tsjechische deelnemer een uitvoerige brief gelegd, waarin ‘op een waardige en rustige toon werd verteld welke voordelen het leven in een democratisch land als Australië heeft boven het bestaan in een onderdrukt Tsjecho-Slowakije’. Om dit te bewijzen werden de spelers uitgenodigd op elk gewenst ogenblik de huizen van hun voormalige landgenoten te komen bezoeken. De brieven werden echter al snel onderschept door de leiders van de groep, waarna dagelijkse appels werden ingevoerd. Maar, zo schreef Van Wijnen aan de ambassadeur in Canberra: ‘de brieven waren éérst gelezen en het zaad was ongetwijfeld gezaaid’.¹⁸²

Het kwam tijdens deze Olympische Spelen tot één historische ontmoeting tussen Hongarije en Rusland. Tijdens de halve finale waterpolo werd de oorlog tussen beide landen dunnetjes over gedaan. Bij een 4-0 stand in het voordeel van de Hongaren, floot de scheidsrechter de wedstrijd af omdat er onder water meer gevochten werd dan dat er waterpolo werd gespeeld. Zo verliet de Hongaarse speler Ervin Zador bloedend het bad. De legende wil dat het zwembadwater na de wedstrijd rood was gekleurd door al het bloed dat was gevloeid. Bij deze kleine oorlog trok Hongarije uiteindelijk aan het langste eind: zij gingen naar huis met het goud, de Russen wonnen brons.¹⁸³ Overigens hoopte de Australische overheid volgens *The Sun* dat veel sporters in Australië zouden blijven. De Spelen zouden ‘the biggest boost for its immigrant program’ zijn. Het leek achteraf erg mee te vallen. Een groot aantal atleten, waaronder bijna vijftig Hongaarse atleten, keerden niet terug naar huis, maar bleven ook niet in Melbourne. Ongeveer tachtig procent emigreerde naar de Verenigde Staten, omdat daar goedbetaalde

¹⁸¹ *The Sun* ‘Hungarian Olympians say they’d stay here’ 12 november 1956.

¹⁸² Verslag over de Olympische Spelen in Melbourne door Hoofd Nederlands Informatie Bureau D.J. van Wijnen aan De Chef Directie Voorlichting Buitenland en cc naar Hr. Ms. Ambassadeur in Canberra op 20 december 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁸³ http://sportgeschiedenis.web-log.nl/sportgeschiedenis/2006/10/waterpolo_en_de.html. zie tevens pagina 82.

betrekkingen werden aangeboden die in Melbourne wellicht moeilijker waren te vinden.¹⁸⁴

Slot

Nederland besloot op 6 november niet deel te nemen aan de Olympische Spelen. Toen de Spelen eenmaal begonnen, op 22 november, was de storm al weer gaan liggen. Alleen in de harten van de sporters die weer – of nog steeds - in Nederland waren, raasde de storm nog lang door. De Spelen werden in veel opzichten een groot succes. De bezoekerscijfers waren van recordhoogte in het sportgekke Melbourne. Over de boycot van Nederland werd weinig gepraat tijdens het toernooi. Van Wijnen rapporteerde op 20 december, na afloop van de Spelen, aan de ambassadeur in Canberra: ‘Er is, nadat de Spelen eenmaal begonnen waren, vrijwel nergens meer over de Nederlandse beslissing gesproken. Ook in de sportoverzichten der dagbladen is slechts sporadisch de naam van ons land genoemd, en dat geschiedde dan alleen nog omdat vergelijkingen werden gemaakt met prestaties in Nederland, welke het Olympisch of wereldrecord in een of andere sport benaderden of overtroffen. Ik meen dat het goed is dat onze naam niet meer is genoemd. Want al heeft de Australiër wel begrip kunnen opbrengen voor het Nederlandse besluit, dan toch moet ik constateren dat dit begrip bepaald niet overal bestaat. Men heeft hier de beslissing aanvaard, omdat het niet anders kon, maar men is het er zeker niet algemeen mee eens geweest.’¹⁸⁵

En met deze conclusie lijkt de boycot vergeten; binnen twee maanden dat het besluit genomen werd. De indruk, het grootste gebaar, daarover werd nauwelijks gesproken. Er was begrip, maar men was het er niet mee eens. Alle mooie woorden over menselijke waardigheid ten spijt.

¹⁸⁴ Verslag over de Olympische Spelen in Melbourne door Hoofd Nederlands Informatie Bureau D.J. van Wijnen aan De Chef Directie Voorlichting Buitenland en cc naar Hr. Ms. Ambassadeur in Canberra op 20 december 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

¹⁸⁵ Verslag over de Olympische Spelen in Melbourne door Hoofd Nederlands Informatie Bureau D.J. van Wijnen aan De Chef Directie Voorlichting Buitenland en cc naar Hr. Ms. Ambassadeur in Canberra op 20 december 1956, Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken, Australië, ambassade Canberra 1955-1964, Doos 72, code nr 815.1 Olympische Spelen in Melbourne 1955-1956.

Hoofdstuk 3

De Politieke Spelen

De Nederlandse delegatie keert onverrichter zaken terug uit Melbourne.

§ 3.1

De Moderne Olympische Spelen

De moderne Olympische Spelen kregen nieuw leven ingeblazen aan het eind van de negentiende eeuw. In die tijd stond Europa onder zware spanning door het opkomende nationalisme en de rivaliteit van de natiestaten onderling, die met name werd uitgevochten in overzeese gebieden die in sneltreinvaart werden gekoloniseerd. Bij de heroprichting van de Olympische Spelen speelden de politieke machtsverhoudingen van Europese landen een belangrijke rol, ondanks de idealen van de initiatiefnemer, de Fransman Pierre de Coubertin.

De Coubertin was een aristocraat die, in plaats van een functie in het leger te ambiëren, zich verdiepte in geschiedenis, literatuur, sociologie en pedagogie. Vooral deze laatste wetenschap, met in het bijzonder de sportpedagogie, hield hem bezig. Tijdens een bezoek aan een Britse rugbyschool raakte De Coubertin gefascineerd door de rol van sport in het Britse onderwijs. Hij meende dat het atletische vermogen en de kracht van de Britten een belangrijke rol speelde in de macht van het Britse Rijk. Sport en competitie zouden de Britse bevolking doordrenken van morele discipline, het karakter sterker maken en sterke leiders voortbrengen die het Britse Rijk konden besturen. Sport werd met dat doel door de Britten geïntroduceerd in alle uithoeken van het Rijk.¹⁸⁶ De Coubertin nam de Britse sportmentaliteit mee naar zijn thuisland Frankrijk, waar een verandering in pedagogische aanpak de Fransen sterker moest maken in fysiek, moreel en intellectueel opzicht.¹⁸⁷

De Fransen hadden altijd meer waarde gehecht aan het intellectuele aspect van de opvoeding en de lichamelijke opvoeding lange tijd links laten liggen. Maar in tijden van oorlog was een sterk fysiek van essentieel belang en dat was voor Frankrijk aan het einde van de negentiende eeuw een gevoelig punt. De nederlaag in de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 lag nog vers in het geheugen en de Franse overheid meende dat het tijd was om de Franse jeugd een betere fysieke opleiding te geven in plaats van zich

¹⁸⁶Een goed voorbeeld hiervan is cricket, van oorsprong een Engelse sport maar tot op de dag van vandaag de meest beoefende sport in bijna alle landen die ooit tot het Britse Rijk behoorden, van Zuid-Afrika, Australië en Nieuw-Zeeland tot India en Pakistan. In de overige landen, die nooit door de Britten geregeerd werden, is cricket nooit populair geworden.

¹⁸⁷Alfred Erich Senn, *Power, politics, and the Olympic Games*, 20.

alleen te concentreren op de geestelijke ontwikkeling. De opmars van buurland Duitsland, dat een forse groei van de bevolking en de industrie kende en dat een sterk en goedgetraind leger had, boezemde de Fransen angst in. In een tijd waarin het draaide om macht, gebiedsuitbreiding en de productie van wapens, wilde Frankrijk de eigen macht niet kwijtraken.¹⁸⁸

Door de industrialisatie en de economische groei als gevolg daarvan, kregen arbeiders in West-Europa meer vrije tijd, die zij besteedden aan het beoefenen van sport. De Coubertin concludeerde, na reizen naar ondermeer Duitsland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, dat ondanks alle verschillen tussen landen, sport door alle mensen hetzelfde werd beleefd. Hij ontwikkelde zijn pedagogische idealen naarmate hij meer landen bezocht en meende dat, als sport overal op dezelfde manier zou worden onderwezen en beoefend, dit wederzijdse internationaal begrip en toenadering sterk zou bevorderen. De Coubertin bedacht de vorm waarin dit moest plaatsvinden: een vierjaarlijks multidisciplinair sporttoernooi. Hij 'leende' de vorm van de oude Griekse Spelen, om de populariteit voor zijn ideaal te vergoten.¹⁸⁹

Er was destijds veel aandacht voor de oude Griekse cultuur. De Coubertin kreeg dan ook veel bijval voor zijn Olympische ideologie. Bob van den Bos concludeert in zijn boek *Olé, we are the champions!* dat De Coubertin, door zijn idee een moderne Olympische Spelen uitdrukkelijk te presenteren als een herleving van de Klassieke Spelen, hij er behalve de glans van universaliteit ook die van sportieve zuiverheid aan gaf.¹⁹⁰ Maar de Fransman hield er een aantal gedachten op na die volgens diverse auteurs niet overeenkwam met de Griekse gedachte. De sporten die werden beoefend door de oude Grieken waren, in vergelijking met de moderne sporten, uitermate gewelddadig. Van *fair play* was geen sprake. Het draaide alleen om winnen, niet om jezelf te overtreffen door bijvoorbeeld harder te lopen of hoger te springen dan je ooit had gedaan. Het motto 'meedoen is belangrijker dan winnen' bestond nog niet.¹⁹¹ De Coubertin paste de moraal van de moderne Olympische Spelen aan aan de moraal van het moderne leven en vond dat 'the essential thing in life is not to conquer, but to

¹⁸⁸Christopher R. Hill, *Olympic Politics*, 5-6.

¹⁸⁹Alfred Erich Senn, *Power, politics, and the Olympic Games*, 21.

¹⁹⁰Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 53.

¹⁹¹Bruce Kidd, 'The myth of the ancient Games' in: Alan Tomlinson and Garry Whannel, *Five-ring circus. Money, power and politics at the Olympic Games* (London 1984) 75.

struggle well'.¹⁹² Op de Spelen zou de nadruk dan ook moeten liggen op de sporters en hun prestaties, en niet op de staat die zij vertegenwoordigden. Daarom was het nodig om een organisatie op te richten die de belangen van de sport behartigde en niet die van de politiek.¹⁹³ Met dit idee stichtte hij de Olympische Beweging en in 1894 vond het openingscongres plaats.

Internationale politiek speelde al vanaf het openingscongres een rol in de Olympische Beweging. De Franse Gymnastiekbond wilde koste wat kost geen Duitse afgevaardigden op het congres aanwezig zien en dreigde het congres te boycotten als deze wel zouden worden uitgenodigd. Met dat statement draaide het openingscongres niet meer zuiver om sport, maar werd de gespannen verhouding tussen Duitsland en Frankrijk ook bij de sport betrokken. Overigens werd er gehoor gegeven aan het Franse dreigement en de Duitse afvaardiging werd niet op het congres uitgenodigd.¹⁹⁴

Op het oprichtingscongres in 1894 werd de basis gelegd voor de moderne Olympische Spelen. Hier werd onder andere besloten dat de Spelen elke vier jaar moesten worden georganiseerd, dat er moderne sporten moesten worden beoefend en, om het universele karakter te waarborgen, dat elke Spelen in een andere stad en een ander land moest plaatsvinden. Ook werd besloten dat elk land moest worden uitgenodigd om aan de Spelen deel te nemen. Dit was echter meer een ideaal dan realiteit. Slechts dertien landen deden mee aan de eerste moderne Spelen. Dit aantal groeide in de eerste helft van de twintigste eeuw langzaam en liep op tot 49 deelnemers op de Spelen in Berlijn in 1936. Na de Tweede Wereldoorlog en na de dekolonisatie nam het aantal participerende landen toe. In 1968 was het aantal voor het eerst boven de honderd, in 1984 in Los Angeles 150.¹⁹⁵ In 2004 was dit gestegen tot 201 landen.¹⁹⁶

Nationalisme

Al tijdens de eerste Olympische Spelen, die in Griekenland werden georganiseerd, werd de nadruk gelegd op de nationaliteit van de sporters. Zo werd de vlag van het land van de winnaar gehesen en werd er tijdens de wedstrijd een nationaal sporttenu gedragen.

¹⁹²Christopher R. Hill, *Olympic Politics*, 7.

¹⁹³Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 50-53.

¹⁹⁴Ibidem, 58.

¹⁹⁵Alan Tomlinson and Garry Whannel 'Introduction' in: idem, *Five-ring circus. Money, power and politics at the Olympic Games* (London 1984) viii.

¹⁹⁶http://nl.wikipedia.org/wiki/Olympische_Zomerspelen_2004.

De Spelen van 1908 in Londen en van 1912 in Stockholm stonden in het teken van de rivaliteit tussen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Hierbij stond het aantal behaalde medailles per land centraal, een onderlinge strijd die in Londen werd gewonnen door de Britten, maar vier jaar later door de Amerikanen. Aan het besluit dat elke natie moest worden uitgenodigd, kwam al snel een eind. Na de Eerste Wereldoorlog mochten de verslagen Centrale Mogendheden niet meedoen aan de Spelen in Antwerpen. De Sovjet-Unie kreeg eveneens geen uitnodiging. Het zou nog tot de Spelen van Helsinki in 1952 duren eer de Sovjet-Unie voor het eerst deelnam.¹⁹⁷

Een land kon zich niet alleen door middel van goede sportprestaties profileren als sterk en succesvol, een goede organisatie is meer dan eens een visitekaartje gebleken voor de regering van het land. Dit bleek al toen Berlijn de taak kreeg de Spelen van 1936 te organiseren. De nazi's grepen deze gelegenheid aan om hun politieke denkbeelden en de superioriteit van het Arische ras te tonen. De nazistische denkbeelden werden, om te veel controverse te voorkomen, afgezwakt op dringend verzoek van Baillet-Latour, de voorzitter van het IOC. Tijdens de winterspelen in Garmisch Partenkirchen, voorafgaand aan de Berlijnse zomerspelen, vielen hem de vele antisemitische borden op. In een rechtstreekse confrontatie met Hitler eiste hij dat de borden zouden worden weggehaald, anders zouden de beide evenementen niet doorgaan. Schoorvoetend ging de Führer akkoord met de eis van het IOC. De Olympische Spelen waren voor Duitsland zo'n belangrijke manier om zich internationaal te presenteren dat Hitler bereid was de controversiële politieke denkbeelden voor even uit de schijnwerpers te halen. Dit bleek eveneens uit de weigering van Hitler om zwarte atleten persoonlijk een medaille om te hangen; op aandringen van IOC-voorzitter Baillet-Latour zwichtte Hitler ook hiervoor. Natuurlijk was dit van korte duur: na de Olympische Spelen werden de antisemitische maatregelen strenger dan ooit uitgevoerd.¹⁹⁸

Elk gastland van een Olympische Spelen heeft zich door middel van een goede organisatie willen profileren op mondiaal niveau. Dit gebeurde al met de Spelen van 1900 en 1904 in Parijs en St. Louis, die gekoppeld waren aan een Wereldtentoonstelling. Om een Spelen perfect te laten verlopen, waren landen tot veel in staat. De reglementen van het IOC bepalen dat de gaststad van een Olympische

¹⁹⁷ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 62-63.

¹⁹⁸ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 68-69.

Spelen moet kunnen garanderen dat er geen protesten, demonstraties of ‘politieke, religieuze of raciale propaganda’ plaatsvinden in de buurt van het Olympisch terrein. In veel gevallen is deze regel letterlijker opgevat dan die eigenlijk is. Het ‘schoonvegen’ van Olympisch terrein kwam meer dan eens voor, waarbij daklozen, prostituees en bedelaars door de politie werden verwijderd of gearresteerd.

Het meest extreme voorbeeld van een ‘schoonveegactie’ stamt uit 1968, voorafgaand aan de Spelen van Mexico. Een studentendemonstratie in Mexico-stad werd op hardhandige wijze door de politie beëindigd. De studenten eisten vrijlating van politieke gevangenen, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van vereniging en protesteerden tegen de hoge uitgaven voor de organisatie van de Spelen, waarvoor 200 miljoen dollar uit het budget van de sociale dienst was gehaald ten bate van stadsvernieuwing voor de Olympische Spelen. Meer dan driehonderd studenten werden gedood door militairen die een einde kwamen maken aan de protesten. In een vergadering van het IOC werd gestemd over de vraag of de Spelen door deze gebeurtenis zouden moeten worden afgelast, de motie werd met één stem verschil stem verloren. Internationaal was hierover relatief weinig ophef. De Mexicaanse overheid en media hielden zich stil en zagen zich gesteund door de Verenigde Staten.¹⁹⁹

Vier jaar later in München waren de Spelen opnieuw het decor van een bloedbad, dit keer niet veroorzaakt door politieoptreden, maar door Arabische terroristen. Zij vielen het Olympische dorp binnen, vermoordden twee Israëliëse atleten en gijzelden negen anderen. Een reddingsoperatie op het vliegveld mislukte jammerlijk. De negen gijzelaars kwamen hierbij om het leven. IOC-voorzitter Brundage vond dat dit de sport niet in de weg mocht staan en kondigde aan dat ‘the games must go on’.²⁰⁰ De aandacht voor dit drama was groot, en het was dan ook niet voor niets dat de terroristen de Olympische Spelen als decor voor hun actie hadden gekozen. Juist vanwege de grote aandacht die het evenement krijgt, is het ook voor diplomatieke en politieke acties een veelgekozen manier om een standpunt kracht bij te zetten, bijvoorbeeld door de Spelen te boycotten. Dit is in de geschiedenis van de moderne Olympische Spelen diverse malen gebeurd, bij de een met meer succes dan bij de ander.

¹⁹⁹ Helen Jefferson Lensky, *Inside the Olympic Industry. Power, politics and activism* (New York 2000) 108-109.

²⁰⁰ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 74.

§ 3.2

Koude Oorlog en Apartheid

Hoewel de boycot van Nederland tegen de Sovjet-Unie niet de eerste boycot uit de geschiedenis van de Olympische Spelen was (Ierland boycotte de Spelen van Berlijn uit protest tegen het naziregime), was het wél de eerste boycot ten tijde van de Koude Oorlog. De Sovjet-Unie had voor het eerst weer aan de Spelen deelgenomen in 1952 in Helsinki. De lange afwezigheid van de Sovjetunie had twee redenen. De communistische Sovjetregering zag de Olympische Beweging als een typisch kapitalistisch instituut dat werd bestuurd door een ondemocratisch en elitair gezelschap: het IOC. De tweede reden paste minder in de ‘standaard communistische uitleg’: de Russen zouden simpelweg niet goed genoeg zijn om goed te kunnen presteren op het toernooi. Pas in de jaren dertig was er meer aandacht voor topsport en kwam vanuit het Kremlin de opdracht om ‘alle burgerlijke records te breken’. Vanuit het IOC was er lange tijd geen moeite gedaan om de Sovjet-Unie toch deel te laten nemen. Het IOC was van mening dat de aanwezigheid van de Sovjets niets zou toevoegen aan de populariteit van de Spelen. Dit veranderde pas na de Tweede Wereldoorlog, toen de Russen zich als nieuwe wereldmacht aandienden.²⁰¹

Toen de Russische sporters goed genoeg waren om zich met de wereldtop te meten, vanaf de jaren vijftig, lieten zij hun weerzin tegen het ‘kapitalistische instituut’ varen. De Spelen van Helsinki vonden plaats tijdens een dieptepunt in de Koude Oorlog. Dit vond vooral zijn weerslag in wedstrijden tegen de Verenigde Staten. Van beide kanten was er druk om te winnen, om de vijand te verslaan. De Olympische Spelen waren, zoals Van den Bos in zijn boek zegt, ‘verworden tot een platform waar de Sovjet-Unie de verworvenheden van het communistische systeem kon tonen’.²⁰² En precies dát was de reden dat het NOC in 1956 besloot de Olympische Spelen te boycotten: op een toernooi verschijnen waar die verworvenheden van het communistische systeem werden getoond en waar de Sovjetvlag voor elke overwinning werd gehesen. Dit werd

²⁰¹ Alfred Erich Senn, *Power, politics, and the Olympic Games*, 84.

²⁰² Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 71-72.

overigens 37 keer gedaan: de Sovjet-Unie won de meeste gouden medailles en bovendien 29 zilveren en 32 bronzen plakken.²⁰³

Nederland was in 1956 niet het enige land dat de Olympische Spelen boycotte. Zwitserland sloot zich, als enig ander Westers land, aan bij de beslissing van Nederland. Dit was een gevoelige klap voor het IOC vanwege de locatie van het IOC-hoofdkantoor: Lausanne. Zwitserland bedacht zich echter vóór het begin van de Spelen en besloot toch mee te doen. Maar er was geen tijd meer om de Zwitserse atleten naar Melbourne te vervoeren, waardoor de Zwitsers niet vertegenwoordigd waren op de Spelen. Ook Spanje boycotte de Spelen, naar eigen zeggen vanwege de Hongaarse opstand. Het fascistische Franco-regime liet weten dat het de Spaanse atleten niet paste om aan de Olympische Spelen mee te doen ‘terwijl de vrijheid van mensen onder de voet werd gelopen’. Er wordt echter vanuit gegaan dat Spanje om financiële redenen niet in staat was naar Melbourne af te reizen en de Hongaarse opstand slechts als excuus aangreep.²⁰⁴

Als gevolg van de Suezcrisis liet een aantal Arabische landen eveneens verstek gaan in 1956. Egypte had zich al voor de crisis om financiële redenen teruggetrokken, maar eiste desalniettemin dat de landen die schuldig waren aan de ‘laffe agressie tegen Egypte’ uitgesloten zouden moeten worden van de Spelen. Uit solidariteit met Egypte besloten Libanon en Irak niet naar Melbourne te vertrekken.²⁰⁵ De laatste afwezige in 1956 was de Volksrepubliek China, uit protest tegen de aanwezigheid van Taiwan. De langdurige politieke crisis tussen de Volksrepubliek China en Taiwan, dat zich de Republiek China noemde, hield gedurende de volgende decennia aan en bleef tot aan de Spelen van Montreal in 1976 zorgen voor problemen, waardoor een van beide en soms zelfs beide landen tegelijk het lieten afweten op de Olympische Spelen.²⁰⁶

Apartheid

In de jaren zestig en het eerste deel van de jaren zeventig werd meerdere keren bedreigd met een boycot van de Olympische Spelen. Bij de Spelen van 1976 in Montreal bleef het niet bij dreigementen en de beide Spelen daarna stonden eveneens in het teken van

²⁰³ Alfred Erich Senn, *Power, politics, and the Olympic Games*, 108.

²⁰⁴ Richard Espy, *The politics of the Olympic Games* (Berkeley 1979) 54-55.

²⁰⁵ Ibidem 55.

²⁰⁶ Christopher R. Hill, *Olympic Politics* (Manchester 1992) 41.

een grootscheepse boycot die een grote schaduw over de sportprestaties wierp.²⁰⁷ Bij de Spelen van Mexico in 1968 dreigden diverse Afrikaanse landen over te gaan tot een boycot uit protest tegen de aanwezigheid van Zuid-Afrika. De Zuid-Afrikaanse regering had in 1948 de Apartheid ingesteld en dit beïnvloedde de samenleving op alle maatschappelijke terreinen, ook in de sportbeoefening. Met de ingang van de Apartheid ging de overheid zich met het nationale sportbeleid bemoeien. In 1956 werd interraciaal sportverkeer wettelijk verboden. Blanke en niet-blanke atleten mochten niet samen sporten, niet in dezelfde teams spelen, niet aan dezelfde wedstrijden meedoen en niet-blanke buitenlandse atleten of gemengde buitenlandse teams mochten niet tegen blanke Zuid-Afrikaanse teams uitkomen.²⁰⁸

Dit leidde ertoe dat Zuid-Afrika ook op andere toernooien werd geboycot. Al in 1964 mocht Zuid-Afrika vanwege de discriminerende selectiecommissies niet meedoen aan de Spelen. Als gevolg van deze uitsluiting besloot de Zuid-Afrikaanse regering hun beleid te wijzigen zodat zij aan de non-discriminatie eisen van het IOC zouden voldoen. De verandering vond echter alleen plaats binnen het Olympische team, dat nu bestond uit blanken en niet-blanken die onder dezelfde vlag uitkwamen voor hun land. Voor de zwarte bevolking veranderde er echter niets en dit leidde tot grote verontwaardiging in veel Afrikaanse landen. Diverse landen dreigden de Spelen in Mexico te boycotten als Zuid-Afrika mocht komen. Onder die druk besloot het IOC eieren voor zijn geld te kiezen en Zuid-Afrika uit te sluiten van deelname van de Spelen in 1968.²⁰⁹

Veel landen zagen dit als een goede manier om het ongenoegen over het discriminerende regime te uiten. Toen echter in Nieuw-Zeeland in 1975 de verkiezingen door de National Party werden gewonnen, maakte de nieuwe regering een eind aan het negeren van Zuid-Afrika. Het Zuid-Afrikaanse softbalteam mocht in Auckland spelen en het Nieuw-Zeelandse rugbyteam bereidde zich voor om een serie van wedstrijden te spelen in Zuid-Afrika. Hierop besloten de Afrikaanse landen die eerder hadden geprotesteerd tegen de aanwezigheid van Zuid-Afrika op de Spelen op geen enkel toernooi aanwezig te zijn waar Nieuw-Zeeland ook zou zijn. Dit gold met name voor de Spelen van Montreal. De organisatie van de Spelen en het IOC waren echter druk met de kwestie van de twee China's, die veel diplomatieke voeten in aarde had, en

²⁰⁷ Alfred Erich Senn, *Power, politics, and the Olympic Games*, 156.

²⁰⁸ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 41.

²⁰⁹ *Ibidem*, 42.

reageerden niet op de dreigementen. Dit leidde ertoe dat negentien Afrikaanse landen niet aan de Spelen meededen uit protest tegen de aanwezigheid van Nieuw-Zeeland.²¹⁰

Vier jaar later was de Koude Oorlog opnieuw de aanleiding voor een boycot, dit keer grootscheepser dan die van de Nederland in 1956. De initiatiefnemer was dit keer dan ook niemand minder dan een wereldleider: de Amerikaanse president Jimmy Carter. Het doelwit was grootmacht Sovjet-Unie, organisator van de Olympische Spelen. Al in de aanloop naar de Spelen was de mogelijkheid van een boycot besproken, uit protest tegen de schendingen van mensenrechten in de Sovjet-Unie. Carter vond dit echter onvoldoende reden voor een boycot. Maar toen Russische troepen in 1979 Afghanistan bezetten, was Carter ervan overtuigd dat de VS niet naar Moskou moest gaan. De beslissing om de Olympische Spelen te boycotten lag bij het Amerikaanse Olympische comité, het USOC, dat in eerste instantie niets van een boycot wilde weten. Na zware druk van de Amerikaanse regering ging het USOC overstag. Diverse andere landen sloten zich aan bij de VS, vaak vanuit regeringsdruk. In Groot-Brittannië en Nederland waren de regeringen eveneens voor een boycot, maar de Olympische Comités van beide landen besloten wel naar Moskou te gaan.²¹¹

Vier jaar later tijdens de Spelen in Los Angeles was het tijd voor revanche van het communistische kamp. De officiële reden die hiervoor werd opgegeven, was dat de organisatie van de Spelen naar de smaak van de communisten te commercieel was. Los Angeles had inderdaad de financiering van het toernooi anders aangepakt dan in eerdere jaren dit werd gedaan. Voor het eerst was er geen overheidssubsidie nodig, maar werden investeerders gevonden en werd een fors bedrag ontvangen voor de verkoop van de televisierechten. Deze trend zette in de jaren erna steeds verder door; de organisatie van de Olympische Spelen kan worden gezien als een 'boost' voor de economie en kan, naast sportief succes en politiek succes, ook als financieel succes worden beschouwd.²¹²

De boycot van de Spelen in Los Angeles door de communistische landen werd geïnitieerd door de Sovjet-Unie. De Sovjetregering kwam, naast de bovengenoemde verklaring, ook met andere redenen, uiteenlopend van de angst dat de Russische atleten beroofd of gekidnapt zouden worden tot problemen omtrent het vervoer naar Los

²¹⁰ Sam Ramsamy, 'Apartheid, boycotts and the Games' in: Alan Tomlinson and Garry Whannel, *Five-ring circus. Money, power and politics at the Olympic Games* (London 1984) 50.

²¹¹ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 79-80

²¹² *Ibidem*, 80.

Angeles. De simpele reden was echter, daar bestaat weinig twijfel over, *tit for tat*: wraak voor de boycot van de Spelen van Moskou. Na de bekendmaking van de boycot door de Sovjet-Unie volgden de satellietstaten al snel. Deze boycot was geen verrassing en voor sommigen zelfs geen nederlaag: in de Verenigde Staten vierde de organisatie ‘Ban the Sovjets’, die bestond uit Sovjetemigranten, de aankondiging als een persoonlijke overwinning.²¹³

Immaterieel machtsmiddel

De Olympische Spelen in 1988 in Zuid-Korea waren de laatste Spelen tijdens de Koude Oorlog en de eerste in lange tijd waar de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie en de Volksrepubliek China de strijd met elkaar aangingen. Noord-Korea riep op tot een boycot van communistische landen, waaraan alleen Cuba, Ethiopië en Nicaragua gehoor gaven.²¹⁴ Met het einde van de Koude Oorlog in 1989 en de Apartheid in 1990 was er ook een eind gekomen aan de grote boycotts. Op de Olympische Spelen van 1992 deed Zuid-Afrika voor het eerst sinds 1960 weer mee. Vier jaar later, op de Spelen in Atlanta, waren alle 197 landen die op dat moment bij het IOC waren aangesloten aanwezig. Ook in Sydney in 2000 en Athene in 2004 waren er geen internationale politieke kwesties die de aandacht opeisten zoals dat ten tijde van de Koude Oorlog gebeurde.

De Koude Oorlog drong door tot alle facetten van de maatschappij, ook tot internationale sporttoernooien en tot de atleten. Een Amerikaanse atleet voelde al in de jaren vijftig de spanning van de Koude Oorlog doordringen in zijn wedstrijden: ‘there were many more pressures on American athletes than in 1948 because of the Russians. They were in sense the real enemy.’²¹⁵ De sportieve ervaringen van sporters werden gedurende de Koude Oorlog beïnvloed door de politiek en de publieke opinie van een land, zoals dat ook in Nederland in 1956 gebeurde. En hoewel atleten naar sportevenementen gaan om hun sport te beoefenen, hebben sommigen van de gelegenheid gebruik gemaakt om een politieke boodschap over te brengen. Tijdens de Spelen in Mexico bijvoorbeeld, waar zwarte Amerikaanse atleten protesteerden tegen de discriminatie van zwarte Amerikanen in hun vaderland door een gebalde vuist te tonen. De Amerikaanse IOC-leden konden deze Black-Powergroet niet waarderen, maar

²¹³ Christopher R. Hill, *Olympic Politics*, 178.

²¹⁴ http://nl.wikipedia.org/wiki/Olympische_Zomerspelen_1988.

²¹⁵ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 72.

medesporters zagen het juist als een positieve manier om ‘het onrecht en de ongelijkheid die ondraaglijk was’ onder de aandacht van de wereld te brengen.²¹⁶ Dit kleinschalige, persoonlijke protest veroorzaakte een grote rel en was door alle aandacht een succesvolle actie.

Door alle aandacht die de Olympische Spelen altijd krijgen, zal het toernooi altijd gevoelig blijven voor politieke statements. De grootschalige boycotts die in de twintigste eeuw plaatsvonden, lijken echter niet van alle tijden. Er zijn ruwweg twee achterliggende oorzaken te vinden: de Koude Oorlog en de Apartheid. In het geval van de Koude Oorlog lag de nadruk op de buitenlandse politiek, in het geval van de Apartheid ging het om de binnenlandse politiek van Zuid-Afrika. De boycotts tegen Zuid-Afrika waren volgens Sam Ramsamy²¹⁷ de enige effectieve boycotts, omdat door de afwezigheid van Zuid-Afrika de Olympische Spelen gevrijwaard waren van ‘geïnstitutionaliseerd racisme’.²¹⁸ Het ging bij de protesten tegen Apartheid dan ook niet om de ‘verticale scheiding’ tussen oost en west, maar om een ‘horizontale verdeling’ tussen zwart en blank, tussen arm en rijk.

De ‘verticale scheiding’ die door de Koude Oorlog werd veroorzaakt, was overal zichtbaar. De Olympische Spelen bleken zeer nuttig voor het uitvoeren van machtspolitieke ‘spelletjes’ met een uiterst serieuze ondertoon. Het is niet verwonderlijk dat juist dit grote sportevenement hiervoor gekozen werd. Van den Bos noemt de sportboycot een ‘relatief goedkoop gebaar’, want in tegenstelling tot een economische boycot heeft het weinig consequenties voor de eigen portemonnee.²¹⁹ Sport leent zich volgens Van den Bos goed voor politiek gebruik c.q. misbruik, omdat er voor staten geen essentiële materiële belangen mee zijn gemoeid. Het brengt de nationale veiligheid of de welvaart van een land niet in gevaar. Sport heeft echter wel een uitzonderlijk vermogen om emoties te mobiliseren. Brede massa’s van de bevolking zijn gevoelsmatig sterk verbonden met wat zich op internationaal sportgebied afspeelt,

²¹⁶ Ibidem, 34.

²¹⁷ Ramsamy was de voorzitter van de South African Non-Racial Olympic Committee, een organisatie die zich inzette tegen het Apartheidsregime in Zuid-Afrika en initiator van de boycotts van diverse Afrikaanse landen tegen de deelname van Zuid-Afrika op Olympische Spelen.

²¹⁸ Sam Ramsamy, ‘Apartheid, boycotts and the Games’, 52.

²¹⁹ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 40.

vooral waar het prestaties van landgenoten betreft. Dit leidt ertoe dat internationale sportsuccessen een belangrijk immaterieel machtsmiddel vormen voor politici.²²⁰

Ook andere auteurs noemen sport een effectieve manier om politiek te bedrijven. Richard Espy zegt in zijn boek *The politics of the Olympic Games* dat, omdat sport in de kern neutraal is, het een ideale manier is om politiek te bedrijven: ‘The competition in sport parallels the competition in political or other arenas, but because of sport’s essential neutrality, the competition does not necessarily entail correlative political significance.’²²¹ Toch lopen de meningen over het nut en het doel van de Olympische Spelen uiteen. Sommigen menen dat sport daadwerkelijk bijdraagt aan vrede. Anderen zien de Olympische atleten als een ‘toevallig bijproduct van deze vierjarige politieke festivals waar zelfs atletische wedstrijden schijnen plaats te vinden’.²²²

Inmiddels zijn de tijden veranderd en zijn boycots vanwege de Koude Oorlog en de Apartheid niet meer actueel. Politiek en diplomatiek zullen altijd een rol blijven spelen, want alle internationale sporttoernooien kunnen worden gebruikt voor nationale prestige, ‘natievorming’, verwerven van erkenning, economische voordelen, politieke toenadering, maar ook ideologische wedijver, politiek protest tegen misstanden en andere doelen van buitenlandse politiek.²²³ En de Olympische Spelen blijven lijstaanvoeders als grootste sportieve toernooi. Er moet echter wel een serieuze politieke aanleiding zijn om over te gaan tot een boycot van een Olympische Spelen. Na het einde van de Koude Oorlog en de Apartheid is er vooralsnog geen aanleiding meer geweest om een grootscheepse boycot op touw te zetten.

Tot slot

In het licht van de bovengenoemde voorbeelden van politieke druk en boycots staat de Nederlandse boycot van 1956 in de schaduw. Van de Bos meent dat het Nederlandse gebaar bijzonder weinig indruk maakte, omdat alle relevante landen uiteindelijk wel aan de Spelen deelnamen.²²⁴ Dit is een groot verschil met de boycot in 1980 die net als de Nederlandse boycot gericht was tegen de Sovjet-Unie. Ook bij andere succesvolle

²²⁰ Ibidem, 44.

²²¹ Richard Espy, *The Politics of the Olympic Games*, 4.

²²² Christopher R. Hill, *Olympic Politics*, 32.

²²³ Bob van den Bos, *Olé, we are the champions!*, 44.

²²⁴ Ibidem, 38.

boycots, zoals die tegen de Apartheid, ging het om een groot aantal landen. Een ander verschil met andere boycotts is dat de positie van Nederland in de wereld, zowel op politiek als op sportief gebied, niet zo sterk is als die van bijvoorbeeld de Verenigde Staten, de initiator van de boycot van 1980, of die van de Sovjet-Unie die het initiatief nam in 1984. Bovendien was Nederland relatief vroeg met de boycot, de Koude Oorlog was tien jaar eerder begonnen en zou nog ruim dertig jaar voortduren. Pas veel later in de crisis kwamen andere boycotts gericht tegen de Sovjet-Unie. Een ander opvallend verschil is dat de boycotts in 1980 en 1984 vanuit de regeringen werden doorgevoerd, terwijl in 1956 het NOC de beslissing nam, in overeenstemming met de sportbonden. De Nederlandse regering hield zich juist afzijdig van de beslissing en was veel minder emotioneel in haar reactie op de Hongaarse crisis dan de Nederlandse bevolking.

Nederland liep met de boycot voor op de politiek van de Koude oorlog, door als eerste land middels een boycot afschuw tegen de Sovjet-Unie te uit te spreken. Maar dit maakte niet veel indruk. Het gebrek aan steun uit grotere Westerse landen en het onbegrip vanuit de organisatie in Melbourne en het IOC stonden Nederland in de weg bij het maken van een internationaal succesvol, politiek standpunt. Pas in 1980 bleek dat een Olympische boycot wel een succesvol wapen kon zijn in de Koude Oorlog.

Conclusie

De Nederlandse boycot van de Olympische Spelen van 1956 in Melbourne kwam als een verrassing, zowel in Nederland als daarbuiten. De beslissing werd slechts twee weken voor de officiële opening genomen. Iedereen die betrokken was bij het grootste sportevenement van de wereld had zich tot in de puntjes voorbereid. De financiering van de reis naar Melbourne was rond, er waren zelfs al atleten in Melbourne aanwezig. De atleten waren klaar om een prestatie neer te zetten. Supporters in Nederland hadden hun steentje bijgedragen, Nederlandse emigranten in Melbourne keken ernaar uit om 'hun' sporters aan te moedigen.

De aanleiding voor de boycot was de Russische inval in Hongarije, die net als de boycot zelf onverwachts was. Lange tijd leefde in Nederland de hoop dat de Hongaren hun zin kregen. Het Russische geweld maakte een einde aan deze hoop. Daarmee werd de angst voor het 'rode gevaar', die al aanwezig was in Nederland, alleen maar groter. Heel Nederland was in de dagen na de Russische inval in de ban van Hongarije. Het was de aanleiding voor rellen die gericht waren tegen de Nederlandse communisten, die ervan werden beschuldigd 'bloed aan de handen' te hebben. Nederland moest een statement maken tegen de Russische agressie, want Nederland was volgens NOC-voorzitter Linthorst Homan niet 'halfzacht'.

De NOC-voorzitter speelde een grote rol in de beslissing om van deelname in Melbourne af te zien. Hierbij speelde zijn oorlogsverleden een rol. Aan zijn politieke carrière kwam na de oorlog een einde toen bleek dat hij betrokken was bij de oprichting van de Nederlandse Unie, een politieke partij die samenwerking met de Duitsers nastreefde. Door te tonen dat hij een daadkrachtig leider was, die beslissingen kon nemen en de leiding durfde te nemen in een kwestie die van internationaal belang was, probeerde hij de schade uit zijn eigen verleden te herstellen. Dit was overigens niet voor niets: de kranten waren vol lof over de rol van Linthorst Homan tijdens de buitengewone vergadering op 6 november en over de indrukwekkende woorden van de voorzitter.

Maar het kostte Linthorst Homan niet veel moeite om Nederland ervan te overtuigen dat de Nederlandse atleten niet aan een toernooi moesten deelnemen waaraan ook Russische sporters zouden deelnemen. Op de vergadering van 6 november kreeg het

voorstel van Linthorst Homan weinig tegenstand. Alleen de vertegenwoordiger van de Nederlandse watersportverenigingen had zijn twijfels over een boycot. Tijdens een korte pauze in de vergadering werd hij snel op andere gedachten gebracht. De regering sprak zich niet officieel uit voor een boycot (en ook niet tegen een boycot), maar uit de notulen van de NOC-vergadering blijkt dat regeringsbronnen hadden gemeld dat een boycot zou worden toegejuicht.

De media en de Nederlandse bevolking waren het bijna unaniem eens met deze beslissing. Degenen die twijfelden aan het nut van de boycot werden herinnerd aan de gruwelen van de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog. De trauma's uit de bezettingstijd leken elke maatregel te rechtvaardigen. De Nederlanders konden zich als geen ander identificeren met de slachtoffers uit een klein land dat door een grootmacht onder de voet werd gelopen. De oproep om de Olympische Spelen te boycotten werd door velen dan ook goed begrepen: natuurlijk kon men niet aan sport denken nu een weerloos volk onder de voet werd gelopen! Alleen de Nederlandse sporters begrepen de beslissing niet en waren teleurgesteld, boos, verdrietig. Ze konden op weinig mededogen rekenen.

Maar hoe groot de eenduidigheid in Nederland ook was, internationaal kreeg de beslissing weinig steun. Het IOC vroeg om een goede overdenking van het besluit. Andere Westerse landen sloten zich niet aan bij de Nederlandse beslissing. Alleen Zwitserland en Spanje besloten om dezelfde reden tot een boycot over te gaan. Zwitserland veranderde op het laatste moment toch nog van gedachten, maar kon de sporters niet meer op tijd naar Melbourne vervoeren. Spanje zou de verontwaardiging over de Russische inval in Hongarije hebben aangegrepen als excuus voor de financiële onmogelijkheid om de sporters naar de andere kant van de wereld te sturen. De verontwaardiging voor het bloedbad dat de Russen hadden aangericht, werd nergens op zo'n heftige manier beleefd als in Nederland.

Dit kan worden verklaard door de veranderingen die in de jaren vijftig in Nederland plaatsvonden. Nieuwe tijden kondigden zich al voorzichtig aan, maar werden zo goed en zo kwaad als het kon nog even tegengehouden. Er werd krampachtig vastgehouden aan oude tradities en gewoontes. Nederland was nog steeds, net als voor de Tweede Wereldoorlog, een verzuilde samenleving, waarin hard werd gewerkt. Nederlanders

waren spaarzaam, gezagsgetrouw en fatsoenlijk. Maar het burgerlijke, brave Nederland veranderde langzaam. De kerken probeerden de verzuiling in stand te houden, maar met name bij de jeugd begonnen de eerste tekenen van rebellie te verschijnen. De volgzaamheid en de gezagsgetrouwheid zouden pas het volgende decennium aan de kaak worden gesteld, maar op zondag 4 november en maandag 5 november 1956 was er even sprake van een kleine blik in de toekomst.

Hellema concludeert dat de rellen in de diverse steden kunnen worden gezien als een voorbode van de jeugdige anti-autoritaire opstandigheid, die pas in het begin van de jaren zestig echt doorzet. Ook Olink ziet de rellen niet alleen als een reactie op de Hongaarse opstand, maar ook als een begin van een nieuw tijdperk, waarin de jeugd vaker de aanval zou kiezen. De ongeregeldheden die in die dagen de kop op staken, werden echter op dat moment uitgelegd als een uiting van woede tegen het Russische geweld, iets waar zelfs premier Drees begrip voor had. De heftige reacties hebben ongetwijfeld invloed gehad op de beslissing die een dag later werd gemaakt, ten koste van deelname aan de Olympische Spelen.

Ook in internationaal opzicht deden zich veranderingen voor in de jaren vijftig. Er werd krampachtig geprobeerd iets te bewaren van de oude koloniale glorie die Nederland had gekend. Met Nederlands-Indië als grote kolonie had Nederland een belangrijke rol gespeeld in de wereld. Dat was in de jaren vijftig voorbij. Toch wilden diverse regeringen koste wat kost de kolonies behouden. Toen Indonesië onafhankelijk werd, werd geprobeerd Nieuw-Guinea te behouden, ondanks dat deze kolonie weinig toegevoegde waarde had.

De positie in de wereld en de macht die het bezit van een kolonie gaf, speelde hierbij een grote rol. Nederland wilde nog niet accepteren dat die oude, koloniale tijden en de machtspositie die daarbij hoorde tot het verleden behoorden. In de oude rolverdeling zou een Nederlandse boycot van de Olympische Spelen indruk hebben gemaakt in andere landen. In 1956 was hiervan geen sprake meer. Net als Frankrijk en Groot-Brittannië had Nederland moeite om zich neer te leggen bij de nieuwe machtsverdeling. In 1956 was het echter duidelijker dan ooit wie de macht in handen hadden en daarbij speelden oude koloniën geen rol. De boycot van het kleine Nederland maakte dan ook weinig indruk op het internationale toneel.

Maar bij het nemen van het besluit door het NOC, op die eerste dinsdag van november, hielden weinig mensen zich bezig met de indruk die Nederland zou maken. De eensgezindheid van de Nederlandse bevolking is opvallend, het was niet een van bovenaf opgelegde boycot waartoe een regering had besloten. Het was een unanieme beslissing door de sportbonden, waar de samenleving, de media en de regering zich achter schaalden. Hierin verschilt de Nederlandse boycot van andere boycotts die in de twintigste eeuw plaatsvonden, waarbij het initiatief vanuit de regeringen van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie kwam.

Een ander verschil is de geringe navolging die de Nederlandse boycot genoot. Die was er in 1976, 1980 en 1984 wel, toen achtereenvolgens een groot aantal Afrikaanse landen, een groot aantal Westerse landen op Amerikaans initiatief en een groot aantal communistische landen op Sovjetinitiatief besloten niet deel te nemen aan de Olympische Spelen. De Zuid-Afrikaanse Apartheid en de Koude Oorlog gaven in de twintigste eeuw aanleiding tot deze boycotts. Nu aan beide een einde is gekomen, is er een (voorlopig) einde aan de boycotts gekomen. Maar dat de Olympische Spelen niet alleen een mondiale sportwedstrijd zijn, mag inmiddels duidelijk zijn. De droom van oprichter De Coubertin om een toernooi te organiseren waarbij de individuele sporter centraal staat, is mislukt. Het draait om de natie.

Een sportboycot is een goedkope manier om een punt te maken, zonder dat het land er zelf veel last van heeft. De Nederlandse boycot was niet erg succesvol, zeker in vergelijking met latere boycotts waarbij veel landen zich aansloten. De Nederlandse boycot was echter onvermijdelijk, dankzij de grote binnenlandse steun die het besluit genoot. Alleen de atleten waren het niet eens met deze beslissing, maar in 1956 draaiden de Olympische Spelen in Nederland niet om de sporters.

Geraadpleegde literatuur

Een Hongaarse waterpolospeler verlaat gewond het zwembad nadat er een vroegtijdig eind is gekomen aan de wedstrijd tegen het Sovjetteam tijdens de Spelen van 1956.

Archieven:

Krantenarchief Koninklijke Bibliotheek Den Haag:

De Tijd, oktober – november 1956.

Het Parool, november 1956.

De Volkskrant, november 1956.

Algemeen Handelsblad, november 1956.

Krantenarchief Victoria State Library Melbourne:

The Sydney Morning Herald, October - November 1956.

The Sun, October - November 1956.

The Age, October - November 1956.

Ministerie van Buitenlandse Zaken:

Code 8 1955-1964, 815.1 Australië; Olympische Spelen 1956 te Melbourne 1955-1957,
Omslag 1321 26/1/55 – 2/11/57 doos 122.

Algemeen Rijksarchief Den Haag:

Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993, toegangsnummer 2.19.124,
inventarisnummers 515 – 534.

Notulen Ministerraadvergadering 29 oktober 1956, inventarisnummer 2.02.0502.

Notulen Ministerraadvergadering 1 november 1956, inventarisnummer 2.02.0502.

Notulen Ministerraadvergadering 5 november 1956, inventarisnummer 2.02.0502.

Artikelen uit Bundels:

Alan Tomlinson and Garry Whannel 'Introduction' in: idem, *Five-ring circus. Money, power and politics at the Olympic Games* (London 1984).

M. Bootsma, "'Ongure elementen'? Nederland en de Hongaarse vluchtelingen, 1956" in: Bob de Graaff en Cees Wiebes (red.) *Hun crisis was de onze niet. Internationale crises en binnenlandse veiligheid 1945-1960* (Den Haag 1994).

Duco Hellema, "'Rock 'n roll in de aanval' De Hongaarse furie van November 1956" in: Bob de Graaff en Cees Wiebes (red.) *Hun crisis was de onze niet. Internationale crises en binnenlandse veiligheid 1945-1960* (Den Haag 1994).

Duco Hellema, 'Nederland en de crisis van 1956' in: *Vrede en veiligheid. Tijdschrift voor internationale vraagstukken*. (Jaargang 35 nummer 3 2006) 315-316.

Bruce Kidd, 'The myth of the ancient Games' in: Alan Tomlinson and Garry Whannel, *Five-ring circus. Money, power and politics at the Olympic Games* (London 1984).

Keith Kyle, 'Britain and the Crisis, 1955-1956' in: W.M. Roger Louis en Roger Owen, *Suez 1956. The crisis and its consequences* (Oxford 1989).

Ali E. Hillal Dessouki, 'Nasser and the struggle for independence' in: W.M. Roger Louis en Roger Owen, *Suez 1956. The crisis and its consequences* (Oxford 1989).

J.C. Hurewitz, 'The Historical Context' in: W.M. Roger Louis en Roger Owen, *Suez 1956. The crisis and its consequences* (Oxford 1989).

Sam Ramsamy, 'Apartheid, boycotts and the Games' in: Alan Tomlinson and Garry Whannel, *Five-ring circus. Money, power and politics at the Olympic Games* (London 1984).

Boeken:

- Remieg Aerts e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Amsterdam 1999).
- Bob van den Bos, *Olé, we are the champions! Sport en internationale betrekkingen* (Den Haag 1988).
- Richard Espy, *The politics of the Olympic Games* (Berkeley 1979).
- J. Van Goor, *De Nederlandse koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* (Den Haag 1994).
- Duco Hellema, *1956 De Nederlandse houding ten aanzien van de Hongaarse revolutie en de Suezcrisis* (Amsterdam 1990).
- Duco Hellema, *Neutraliteit en Vrijhandel. De geschiedenis van de Nederlandse buitenlandse betrekkingen* (Utrecht 2001).
- Christopher R. Hill, *Olympic Politics* (Manchester 1992).
- Helen Jefferson Lensky, *Inside the Olympic Industry. Power, politics and activism* (New York 2000).
- Mr. J. Linthorst Homan, *“Wat zijt gij voor een vent”* (Assen 1974).
- James Joll, *Europe since 1870. An International History* (Londen 1990).
- Henry Kissinger, *Diplomacy* (New York 1994).
- Stephen D. Krasner, *Sovereignty. Organized hypocrisy* (Princeton 1999).
- Rob van Laarse, *Nederland in de twintigste eeuw. Een boeiend beeld van een bewogen tijdperk* (Utrecht 1995).
- Hans Olink, *In strijd met de waarheid. De koude burgeroorlog in Amsterdam 1956* (Amsterdam 2002).
- Victor Sebestyen, *1956. De Hongaarse opstand* (Londen 2006).
- Alfred Erich Senn, *Power, politics, and the Olympic Games* (1999).
- Yvan Vanden Berghe, *De Koude Oorlog 1917-1991* (Leuven 2002).
- Piotr S. Wandycz, *The price of freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present*. (London 2de edition 2001).
- J.J. Woltjer, *Recent verleden. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1992).

Overige bronnen

Websites:

<http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/28994219/>.

http://sportgeschiedenis.web-log.nl/sportgeschiedenis/2006/10/waterpolo_en_de.html.

http://sportgeschiedenis.web-log.nl/sportgeschiedenis/2007/03/franse_oproep_t.html.

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Aswandam>.

<http://nl.wikipedia.org/wiki/CPN>.

http://nl.wikipedia.org/wiki/Imre_Nagy.

http://nl.wikipedia.org/wiki/Olympische_Zomerspelen_1980.

http://nl.wikipedia.org/wiki/Olympische_Zomerspelen_1988.

http://nl.wikipedia.org/wiki/Olympische_Zomerspelen_2004.

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Pantchoulidzew>.

Afbeeldingen:

Pagina 1: <http://olympic-museum.de/o-reports/report1956.htm>.

Pagina 8: <http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/30564905/>.

Pagina 26: <http://www.anpfotoarchief.nl/search.pp?showpicture=71002#71002>.

Pagina 63: <http://www.anpfotoarchief.nl/search.pp?showpicture=70251#70251>.

Pagina 82: <http://sportgeschiedenis.web-log.nl/photos/uncategorized/wp2.jpg>.